

ΣΑΒΒΑΤΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΤΕΥΧΟΣ Α'. Ἀριθ. 18.

Σάββατον 8/20 Ἀπριλίου 1878.

Τιμὴ 3 χαρτόγρασα.

Κωνσταντινούπολις, 7/19 Ἀπριλίου.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΒΔΟΜΑΣ.

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΗΠΟΣ ΓΟΡΤΣΑΚΩΦ

Πρὸς τοὺς ἐν Βερολίῳ, Παρισίῳ, Λονδίνῳ, Βιέννῃ καὶ Ῥώμῃ πρεσβετὰς τῆς Ῥωσσίας.

Πετρούπολις, 28/9 Ἀπριλίου.

Ὁ λόγος Α. Λόφτους ἀνεκοίνωσέ μοι τὴν ἐγκύκλιον, ἣν πρὸς τὰς μεγάλας δυνάμεις ἀπηύθυνε τῇ 1 Ἀπριλίου ὁ μαρκήσιος Σαλισβουρή.

Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη εἰς προσεκτικὴν ὑπεβλήθη ἐξέτασιν, ὀφείλομεν δ' ἀνομολογήσαι τὴν παρόρησιαν, μεθ' ἧς ἐκτίθησι τὰς θεωρίας τῆς κυβερνήσεως τῆς Αὐτῆς Βρετανικῆς Μεγαλειότητος περὶ τῆς προκαταρκτικῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἄλλ' ὅμως βλέποντες ἐν πολλῇ λεπτομερείᾳ τὰς ἐνστάσεις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, μάτην ἐπεζητήσαμεν ἐν αὐτῇ τὰς προτάσεις, ἃς διατίθεται νὰ ὑπαγορεύσῃ διὰ τὴν πρακτικὴν λύσιν τῆς ἐνεστώσης κρίσεως τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ μαρκήσιος Σαλισβουρή λέγει μὲν ἡμῖν τί ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν θέλει, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τί θέλει, ὠφέλιμον δὲ πιστεύομεν θὰ ἦτο, ὅπως ἡ Α. Ῥξ. εὐαρεστήθῃ νὰ κοινοποιήσῃ τοῦτο πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν ὡς πρὸς τὸ συνέδριον θεωριῶν τῆς κυβερνήσεως τῆς Αὐτῆς Βρετανικῆς Μεγαλειότητος, ἀρκεῖ μοι νὰ ὑπομνήσω τὴν πορείαν, ἣν, τὸ καθ' ἑαυτὸ, ἠκολούθησεν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνακτοβούλιον.

Ἀνεκοινώσαμεν ἐπισήμως εἰς τὰς μεγάλας δυνάμεις τὸ κείμενον τῆς προκαταρκτικῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μετ' ἐπιζητημα-

τικοῦ χάρτου, προσθεμέμεθα δὲ ὅτι ἐν τῷ συνέδριῳ, εἰάν ἀφορμὴ ὑπῆρχεν, ἐκάστη τῶν ἐκπροσωπούμενων δυνάμεων πλήρη θὰ εἶχεν ἐλευθερίαν ἀποφάνσεως καὶ ἐνεργείας, τὸ αὐτὸ ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας διεκδικούντες δικαίωμα.

Δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ αὐθις τὴν αὐτὴν δῆλωσιν.

Εὐαρεστήθητε ν' ἀνακοινώτῃτε τὴν παροῦσαν διακοίνωσιν μετὰ τοῦ προσσητημένου αὐτῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν, παρ' ἧ ἔστ' ἐστὶ διαπεπτευμένος.

Δεξασθε κτλ.

(Ὑπογ.) ΓΟΡΤΣΑΚΩΦ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ.

Α'. Οὐδόλως ἀκριβὲς τὸ λέγειν ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου δημιουργεῖ νέαν Βουλγαρίαν, ἢ ἰσχυρὸν σλαβικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἐξέλεξιν τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Βουλγαρία ὑφίστατο, καίτοι ἐν καταστάσει πίεσεως. Ἡ Εὐρώπη κατεῖδε τοῦτο καὶ ἠθέλησε νὰ ἐπενέγκῃ φάρμακον. Ἡ συνδιάσκεψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέδειξε τὰ κατάλληλα κριθέντα μέτρα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Οἱ ἐν τῇ συνδιάσκεψι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ μέτρα ταῦτα ὑπαγορεύσαντες οὐδαμῶς βεβιαίως διελογίσθησαν νὰ καταστήτωσι ταῦτα ἀτελεσφόρητα. Ἀνομολογητέον ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα ἐσκόπων νὰ προκρίσωσι τὴν Βουλγαρίαν διὰ πραγματικῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως καὶ διοικητικῆς αὐτονομίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ βουλγαρικὸν κράτος, καίπερ εἰς δύο ἐπαρχίας διηρημένον, θὰ καθηρτίζετο ἐν σπέρματι, τὸ δὲ σπέρμα τοῦτο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Εὐρώπης ἀναπτυσσόμενον θ' ἀπέληγεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπερ σκοπὸν ἔχει ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰς ὄριμον νὰ περιενέγκῃ καταστάσιν. Ἡ πρὸς τῆς Πύλης ἀντιταχθεῖσα ἀντίστασις καὶ ὁ ἐκ ταύτης προελθὼν πόλεμος δὲν ἐπέτρεπον πλέον, κατ' αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν τοῦ μαρκησίου Σαλισβουρή, ἀπλῆν καὶ καθαρὰν ἐπάνοδον εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς συνδιασκέψεως τῆς Κων-

σταντινουπόλεως. Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου κατέστησεν ἀπλῶς ὑποχρεωτικὴν τὴν συναίνεσιν τῆς Πύλης εἰς πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων πληρέστερον, θετικώτερον καὶ πρακτικώτερον. Ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός ἐστὶν ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἶναι προκαταρκτικὴ ἀποδεικνύει ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀνακτοβουλίου προέκειτο ἀπλῶς νὰ τεθῇ ἀρχή, μὴ προδικαζομένης ὀριστικῶς τῆς ἐφαρμογῆς, ἥτις ἀπήτει τεχνικὰς μελέτας, ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῶν γεωγραφικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συμβιβαστῶν πολυαριθμῶν συμφερόντων. Τούτου ἕνεκα καὶ πολλὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης ἀοριστολογικῶς εἰσι συντεταγμένα, ἐλευθέρων ἀμείντα τὸ στάδιον εἰς μεταγενεστέρως συνεννοήσεις περὶ τῶν ἀπαραιτήτων κριθησομένων τροποποιήσεων.

Β'. Ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου οὐδαμῶς ἔθηκε τὸ νέον κράτος ὑπὸ τὴν ἐξέλεξιν τῆς Ῥωσσίας. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνακτοβούλιον ἐπραξεν ἀπλῶς ὅ, τι εἶχεν ἤδη ἐφαρμόσει τῷ 1830 διὰ τὴν Μολδοβλαχίαν. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπιτελεσθὲν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἔργον ὠφέλιμον ἦν καὶ εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων συνετέλεσεν. Οὐδαμῶς δὲ φαίνεται ὅτι προσέκυψεν ἐκ τούτου ἰδιαιτέρα τις ἐπικρατίας τῆς ἐπιβροῆς τῆς Ῥωσσίας, ἐπικράτης, εἰς τῆς ἐπαθε βλάβην ἢ εὐρωπαϊκῆ ἰσορροπία. Δυναμέα νὰ προσθίσωμεν, ὅτι, ἐὰν ἢ Μολδοβλαχία, ἥτις ὀφείλει τὴν ὑπαρξὴν αὐτῆς εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ὁμοίως αὐτῆ ἐστὶν, ἠδυνήθη ἀποβῆ ν' ὄλων ἀνεξάρτητος ἀπ' αὐτῆς, κατὰ πολλῶν ἰσχυρότερον λόγον τὸ αὐτὸ ἀναμένεται ἀποτελεσμα καὶ διὰ τὴν Βουλγαρίαν, ἥτις ἡ χώρα θ' ἀπεχωρίζετο ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ προβλεπομένη περιπτώσει διὰ παραχωρήσεως τῆς Δόβρουτζας εἰς τὴν Ῥουμανίαν.

Γ'. Ὁ μέγιστος ὄρος τῆς διετίας καθωρίσθη διὰ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς Βουλγαρίας, διότι τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐκρίθη ἀναγκαῖον πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης, προστασίαν τῶν χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων κατοίκων κατ' ἀμοιβαίῳ ἀντεκδικήσεων, ἀνοργάνωσιν τῆς χώρας καὶ εἰσαγωγῆν τῶν ἐθνικῶν θεσμῶν τῆς ἰθαγενοῦς ἐθνοφυλακῆς κτλ. κτλ. πρὸς δὲ καὶ διότι, ἐὰν ἢ κατοχὴ ἦτο ἀόριστος, ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς ὀριστικὴν κατοχὴν, ἢ οὐδαμῶς ἐσκόπει τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνακτοβούλιον. Ἄλλ' οἱ κωδὲν ἐννοεῖται ὅτι τῆς προθεσμίας ταύτης ὡς ἐγγιστα ὀρισμένης, τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνακτοβούλιον πρόθυμον εἶναι νὰ συντάμη αὐτὴν ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ἄνευ βλάβης τῆς ἐπιτυχίας τοῦ δυσχεροῦς ἔργου, ὅπερ προέκειται νὰ ἀχθῆ εἰς πέρας πρὸς τὸ συμφέρον τῆς γενικῆς εἰρήνης.

Δ'. Ἡ ὀροθεσία τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους διὰ γενικῶν μόνον ὑπεδείχθη λέξεων ἢ μόνη τεθετα σταθερὰ ἀρχὴ ἐστὶν ἢ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ, ἢς βεβαίως οὐδὲν ὑπάρχει εὐθύτερον, οὐδὲ λογικώτερον. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐνστάσεις τὰς προκυπτούσας ἐκ τοῦ ἑτεροπόλου τῶν μειονοψηφῶν, ὧν ἄλλως τὰ συμφέροντα διὰ ῥητῶν ὄρων ἐξησφαλισθήσαν. Ἄλλ' ἢ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπεφυλάχθη εἰς μικτὴν ἐπιτροπὴν, ἥτις αἰ ἐπιτοπίου ἐρεύνης ἐργασίαι δύνανται μόνον νὰ διασκεδάσωσι τὰς ὑπαρχούσας ἐπι ἀμφιβολίας καὶ ἀβεβαιότητος περὶ τῶν διαμρισητομένων τούτων ζητημάτων. Ψέγεται ἢ προκαταρκτικὴ ὀροθεσία ὅτι ἀπονέμει τῇ Βουλγαρίᾳ λιμένας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου. Ἄλλ' αὐτὴ ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνδιάσκεψις ἔκρινεν ὅτι ἄνευ ἐξόδων πρὸς τὴν θάλασσαν ἢ χώρα αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ εὐημερήσῃ. Ὅσον δὲ διὰ τοὺς ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου λιμένας, ὁ μόνος σκοπὸς ἦν ἢ ἐμπορικὴ ἀνάπτυξις τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, ἐκ δὲ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης τὴν πλείστην ὠφέλειαν θὰ ἄρυσθῆ βεβαίως οὐχὶ ἢ Ῥωσία, ἀλλ' ἢ Ἀγγλία καὶ αἱ δυνάμεις, ὧν τὸ ἐν τῇ Μεσογείῳ ἐμπόριον, πολλῶν τοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐναργητικώτερον, ἰσχυρὸς ἐγένετο μοχλὸς πρὸς τήρησιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐπιβροῆς.

Ε'. Ἡ προκαταρκτικὴ συνθήκη οὐδαμῶς τίθησι τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἡγεμόνος ἐκλεγομένου παρὰ τῆς Ῥωσσίας. Ῥητῶς καθορίζεται ὅτι τὴν κυβέρνησιν ἐκλέξουσι τὰ ἐπιτόπια διοικητικὰ συμβούλια τῆς Πύλης καὶ τῆς συγκαταθέσει τῆς Εὐρώπης καὶ ὅτι τὰ μέλη τῶν βασιλευόντων οἰκῶν ἀποκλεισθήσονται. Δὲν βλέπομεν δὲ ποῦα κρείττονα ἐγγύγια ἠδύνατο νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν. Ὅσον διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἡγεμονίας, αὕτη ἀνατίθεται εἰς συνέλευσιν ἰθαγενῶν προκρίτων. Ὁ Ῥώσσοσ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος ἔχει ἀπλῶς δικαίωμα ἐπιτηρήσεως ἐνασκούμενον ἀπὸ κοινοῦ μετ' ὀθωμανοῦ πληρεξουσίου· πρὸς δὲ συνεννόησιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ τῆς Πύλης ῥητῶς ὑπὸ τῆς συνθήκης ἐπιφυλάσσεται, ὅπως εἰς τὸν Ῥώσσοσ αὐτοκρατορικὸν ἐπίτροπον ἐπιπροσθεθῶσιν εἰδικοὶ πληρεξούσιοι. Τὰ μέχρι τούτου λαμβανόμενα ὑπὸ τῶν Ῥωσσιῶν ἀρχῶν προσωρινὰ μέτρα πρὸς διοίκησιν τῆς χώρας πόρρω ἀπέχουσι τοῦ σκοπεῖν, ὡς διαβεβαιούται, τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ πολιτικὸν τῆς Ῥωσσίας σύστημα. Οὐδὲν σχεδὸν μετεβλήθη ἐκ τῶν ὑφισταμένων θεσμῶν, εἰς οὓς ἢ χώρα εἶναι εἰθισμένη. Φροντὶς μόνον ἐγένετο περὶ ἐκτελέσεως, ἥτις ἦτο ἐλλιπής. Αἱ μόναι εἰσαχθεταὶ διαφοραὶ εἰσιν ἢ κατάργησις τῆς δεκάτης καὶ ἢ ἀντικατάστασις αὐτῆς διὰ φυσικώτερου φόρου, ἢ κατάργη-

σις τῆς ἐκμισθώσεως τῶν φόρων, ἥτις εἶναι ἢ πηγὴ τῶν μεγίστων καταχρήσεων, καὶ τέλος τὸ ἀπονεμόμενον ἐν ταῖς μικταῖς χώραις τοῖς χριστιανοῖς κατοίκους δικαίωμα τοῦ ἐξαίρειν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς τοὺς ὅσοι ἐκ τῶν Μουσουλμάνων διεκρίθησαν πρότερον διὰ πράξεων φανατικοῦ διωγμοῦ κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἐπειδὴ ἢ κατὰστασις πολιορκίας, ἐν ἣ κατὰ τὸν ὄλεμον διετέλει ἢ χώρα, ἀπαραίτητον καθίστη τὸν διορισμὸν Ῥώσσοσ διοικητῶν, προσετέθησαν αὐτοῖς πανταχοῦ βούλγαροι ὑποδιοικηταί, ὅπως μετὰ τὴν εἰρήνην, καθόσον ἢ ἡσυγία θ' ἀποκαθίστατο εἰς τὴν χώραν, οἱ ὑποδιοικηταὶ οὗτοι δυνήθωσι ν' ἀντ' ἀντικαταστήσωσι τοὺς Ῥώσσοσ διοικητὰς, μὴ διακοπτομένης τῆς τακτικῆς πορείας τῆς διοικήσεως τῆς χώρας. Ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς πάντων τούτων τῶν προσωρινῶν μέτρων ἦτο ἢ προστασία τῆς ἐθνικῆς ἀναπτύξεως καὶ τὸ νὰ κατασταθῆ δυνατὴ ἢ συγκρότησις τῆς πρώτης βουλγαρικῆς συνέλευσεως, ἥτις μελλεῖ νὰ καθορίσῃ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἡγεμονίας.

Ζ'. Ἡ διαβεβαίωσις ὅτι ἢ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐπέξετεινε δῆθεν τὴν τῆς Ῥωσσίας ἐπιρροὴν πέραν τῶν ὄρων τῆς Βουλγαρίας καθ' ἑξῆς βελτίωσιν θεσμῶν διὰ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἔχει τι ὀληθῶς τὸ ἐκπληττον. Ἐὰν ἢ Ῥωσία οὐδὲν καθώριζεν ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, θὰ κατηγορεῖτο ὡς θυσιαζούσα τοὺς Ἑλληνας εἰς τοὺς Σλαύους· ἐὰν δ' ὑπὲρ αὐτῶν καθώριζε τὴν ὑποτελῆ αὐτονομίαν τὴν ψεγομένην διὰ τὴν Βουλγαρίαν, θὰ κατηγορεῖτο ὡς ὀλοσχερῶς καταστρέφουσα τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ τὴν Ῥωσσιῶν ἐπιβροῆν ἐν αὐτῷ ἐμρυτεύουσα. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνακτοβούλιον ἐνόησε διὰ παντὸς χρόνου τὴν προστατευτικὴν ἀποστολήν, ἢν ἢ ἰστορία καθορίζει αὐτῷ ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ χριστιανικὴν ἐννοίαν ἄνευ διαφορᾶς φυλῆς καὶ θρησκείας· ἐὰν δὲ πληρεστέροις καὶ ἀκριβεστέροις ὄροις ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας καθώριζεν, αἴτιον εἶναι ὅτι ἢ χώρα αὕτη ἢ κυρία ἐγένετο ἀφορμὴ καὶ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου καὶ ὅτι ἢ Ῥωσία ἐκτίσαστο ἐν αὐτῇ θετικὰ δικαιώματα ἐμπολέμου. Ἄλλὰ περιόρισθὲν νὰ καθορίσῃ διὰ τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας βελτίωσιν θεσμῶν, ἐπεφυλάσσειν εἰς τὰς μεγάλας δυνάμεις τὸ δικαίωμα τοῦ αἰτῆσαι εὐρυτέρους. Ἀνακριβὲς ἐπίσης εἶναι ὅτι ἢ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καθώρισε ὅπως οἱ θεσμοὶ οὗτοι συνταγῶσιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ῥωσσίας. Ὁ γενικὸς τύπος πρὸς διεύθυνσιν οὗτοι θεσμοὶ οὗτοι συνταγῶσιν ὑπὸ τὴν ὀφωμοιωθήσαν ὑπὸ τῆς συνθήκης ἐστὶν ὁ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς Κρήτης, ὅστις ἐχρηργήθη ὑπὸ τῆς Πύλης ὑπὸ τὴν ἐπιβροῆν τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἡ συνθήκη καθορίζει ὅτι ἢ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ δέον νὰ γίνηται ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς, ἐν ἣ

τὸ ἐπιτόπιον στοιχεῖον εὐρέως θ' ἀντιπροσωπεύεται. Ἄλλ' ὅτι ὀποχρεοῖ τὴν Πύλην νὰ συμβουλεύηται τὴν Ῥωσσίαν πρὶν ἢ ἐκτελέσῃ τὸν νόμον τοῦτον, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀπαγορεύει αὐτῇ νὰ συμβουλεύηται ἐπίσης τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν φίλων δυνάμεων.

Ζ'. Ὁ ἀμέσως ἐπόμενος ὄρος περὶ προστασίας τῶν μελῶν τῆς Ῥωσσιῶν τῆς Ἐκκλησίας λίαν κακῶς βεβαίως ἐνόηθη, ἀφοῦ παραβάλλεται πρὸς τὸν καταργηθέντα τῷ 1856 ὄρον τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτζῆ. Ὁ ὄρος οὗτος ἀπέβλεπε τὴν ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς χριστιανούς ὀπηκόους τοῦ Σουλτάνου, τοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἀνήκοντας. Ἡ δὲ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μείαν ἀποκλειστικῶς ποιεῖται τῶν μοναχῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ προσκυνητῶν, τῶν Ῥώσσοσ ἢ Ῥωσσιῶν τῆς καταγωγῆς, καὶ καθορίζει ἀπλῶς ὑπὲρ αὐτῶν τὰ δίκαια καὶ προνόμια, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἄλλων ἐθνοτήτων. Κατὰ ταῦτα ἀδύνατον νὰ θεωρηθῆ δίκαια ἢ διαβεβαίωσις ὅτι τὸ σύνολον τῶν διατάξεων τούτων τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐστὶ φούσεως τοιαύτης, ὡστε ἐνὰ ἐπαυξήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Ῥωσσοῦ κράτους ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς ἐπικρατεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον τῆ βλάβῃ τοῦ ἔθνους τούτου καὶ πασῶν τῶν χωρῶν ὅσαι συμφέροντα ἔχουσιν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείῳ.

Η'. Ἐπίσης ὑπερβολικὴ τοῦλάχιστον νὰ θεωρηθῆ δύναται ἢ διαβεβαίωσις ὅτι ἐτὸ σύνολον τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου περὶ τῆς ἐκχωρήσεως τῆς Ῥουμανικῆς Βεσσαραβίας, περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς Βουλγαρίας μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ περὶ τῆς προσκτήσεως τοῦ λιμένος τοῦ Βατοῦμ ὀ καθίστη τὴν θέλησιν τῆς Ῥωσσίας ἐπικρατοῦσαν καθ' ὀλην τὴν περὶ τὸν Εὐξείνου χώραν. Ἡ Ῥωσία τὰ μάλιστα ἐν τῷ παρελθόντι συνετέλεσεν εἰς τὴν χειραφέτησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥουμανίας ἀλλὰ δὲν φαίνεται ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἢ ἐξουσία αὐτῆς ἐπωφελήθη πλέον τῆς τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἡ ἐκχώρησις τῆς Ῥουμανικῆς Βεσσαραβίας ἐπάνοδος ἀπλῶς ἐστὶν εἰς τὰς ἰσχυρῶν πραγμάτων τροποποιηθεῖσαν πρὸ 22 ἐτῶν διὰ λόγους, οἵτινες οὐδὲ λόγον πλέον ὑπάρξεως ἔχουσιν, οὐδὲ νόμιμον τίτλον, οὐδὲ κἄν πρόφασιν, ἀφοῦ ἢ ἐλευθεροπολία τοῦ Δουναβέως ὑπὸ τῶν ἑλλῶν καὶ τὴν ἐγγύησιν ἐτέθη διεθνούς ἐπιτροπῆς καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἢ Ῥουμανία ἀνακηρύσσει τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, ἢ δ' Εὐρώπη διατεθειμένη φαίνεται ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὴν. Παρατηρητέον πρὸς τούτους ὅτι ἢ ἐκχώρησις αὕτη δὲν περιλαμβάνει πᾶσαν τὴν χώραν τῆς Βεσσα-

ραβίας τὴν παραχωρηθεῖσαν τῷ 1856. Τὸ Δεῖλτα τοῦ Δουναβίου αποκλείεται αὐτῆς καὶ σκοπὸς τῆς βουλομένης κυβερνήσεως εἶναι ν' ἀποδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν Ρουμανίαν, ἀφ' ἧς εἶχεν ἀφαιρεθῆ τῷ 1857. Τὸ γεγονός τοῦτο μεγάλως ἐλαττώνει τὴν σπουδαιότητά τῆς αἰτουμένης ἐκχωρήσεως ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς ἐπιτρόχης ἐπὶ τοῦ πλοῦ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δουναβίου.

Θ'. Τὸ Βατούμ εἶναι ὁ μόνος καλὸς λιμὴν τῶν ἀκτῶν ἐκεῖνων. Ἐχει διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ρωσσίας μεγίστην σπουδαίότητα. εἶναι δὲ τὸ μόνον θετικὸν πλεονέκτημα, ὑπερ ἢ Ρωσσία καρποῦται ἐκ πολέμου, ὅν μόνον ἐποίησατο ἀντὶ πλείστων θυσιῶν. Οὐδόλως ἔρα ἔσται δωρεὰν παραχώρησις, οὐδ' ἀνταξίον εἶναι τῆς χρηματικῆς ἀποζημιώσεως ἣν ἐκπροσωπεῖ.

Γ'. Αἱ δὲ ἐν Ἀρμενίᾳ προσκίσεις ἀμυντικῆν ἀπλῶς ἔχουσι ἀξίαν. Δυνατὸν ὅτι ἡ Ἀγγλία προτιμᾷ ὅπως αἱ ἰσχυραὶ αὐταὶ θέσεις διατελῶσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Ἄλλὰ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἡ Ρωσσία ἀποδίδει ἀξίαν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν πρὸς ἰδίαν αὐτῆς ἀσφάλειαν, ὅπως μὴ ἀναγκάζηται νὰ ἐκπολιορκῆ αὐτὰς καθ' ἕκαστον πόλεμον, ὡς τὸ φρούριον τοῦ Κάρς, ὅπερ ἐδέησε τρίς νὰ ἐκπορθῆ ἐν διαστήματι αἰῶνος. Αἱ ἐγγεῖοι αὐταὶ παραχωρήσεις φυσικῆ τοῦ πολέμου εἰσὶ συνέπειαι. Ἐὰν ἡ Ἀγγλία ἤθελε νὰ διατηρήσῃ αὐτὰς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἤρκει ἀπλῶς νὰ συνενωθῆ μετὰ τῆς Ρωσσίας, ὡς δις ἐπανειλημμένως ἡ πρότασις αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ βερολίνειον ὑπόμνημα καὶ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ κόμητος Ἐλστον Σουμαρουκόφ εἰς Βιέννην, ὅπως ἐνασκηθῆ ἐπὶ τῆς Πύλης κοινῆ νευτικῆ πίεσις, ἣτις θὰ ἤρκει πιθανῶς πρὸς ἐπιτεύχῃ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὅσα ἐκτίθησαν διὰ τηλικαύτης αἰματοχυσίας. Τοῦτο ἀρνηθεῖσα ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις οὐδαμῶς δικαιούται νὰ διαριλονεικῆσῃ σήμερον τῇ Ρωσσίᾳ, ἣτις ἔχει τὸ αἷμα αὐτῆς, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπαιτεῖν τὴν δημιουργίαν καταστάσεως πραγμάτων ἀπαλλασσοῦσης αὐτὴν τοῦ λοιποῦ τοιοῦτων θυσιῶν, ἣ ἤττον ἐπιβλαβεῖς καθιστώσης αὐτῇ τὰς θυσίας ταύτας. Ἄλλ' ὅτι ἀδύνατον νὰ ἐνοήσῃ τις εἶσιν αἱ συνέπειαι, ὡς ἀξιοῦσι νὰ ἐξαγάγῃσιν ἐκ τῶν ἐπανορθώσεων τούτων τῶν μεθωρίων διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου τῆς Περσίας διὰ Τραπεζοῦντος. Αἱ διαβεβαιώσεις αὐταὶ ἀντιφάσκουσι πρὸς τὰς πολλάκις ἐκφραθείσας ὑπὸ διαφόρων μελῶν τοῦ βρετανικοῦ ὑπουργείου, καθ' ἃς ἡ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας κατοχὴ καὶ αὐτῆς τῆς Ἐρζερούμ καὶ τῆς Τραπεζοῦντος δὲν θ' ἀπῆρτιζε κίνδυνον διὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Αἱ ἐπανορθώσεις τῶν με-

θωρίων, αἱ διὰ τὴν Ἀσίαν καθορισθεῖσαι ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, οὐδαμῶς φθάνουσιν εἰς τὴν ἔκτασιν ταύτην. Προάγουσι δὲ τὴν δυσπιστίαν μέχρις ὑπερβολῆς οἱ διαβεβαιούντες ὅτι θὰ περιῆγον τὴν Ρωσίαν εἰς θέσιν ὅπως παρακώλυσι δι' ἀπαγορευτικῶν φραγμῶν τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπορικὸν σύστημα.

ΙΑ'. Αἱ κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μομφαὶ διὰ τὴν παρὰ τῆς Τουρκίας ἀπαιτουμένην ἀποζημιώσιν δὲν ἔχουσι πλείονα ὑπόστασιν. Βεβαίως τὸ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ταύτης ἐστὶν ἐκτὸς πάσης ἀναλογίας πρὸς τὰ καθλιπτικὰ βάρη, ἅπερ ἐπέβαλε τῇ Ρωσσίᾳ ὁ πόλεμος. Δυνατὸν ὅτι ὑπερβαίνουσιν ἐπίσης εἰς τοὺς ἐνεστώτας πόρους τῆς Τουρκίας καὶ ἐπαυξάνουσι δι' αὐτὴν τὴν δυσχέριαν τοῦ ἱκανοποιῆσαι τὰς ἀπαιτήσεις τῶν πιστωτῶν αὐτῆς. Ἄλλὰ παρατηρητέον ὅτι ἡ Τουρκία ἠθέτησε τὰς πρὸς τοὺς ξένους πιστωτὰς αὐτῆς ὑποχρεώσεις πολὺ πρὸ τοῦ πολέμου, ἕνεκα τῆς ἀταξίας, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ κακὴ αὐτῆς διοίκησις. Ἐξίστι δὲ πιστεύειν ὅτι, ἐὰν ἡ εἰρήνη ἀποκατασταθῆ ἐπὶ τῶν λογικῶν βάσεων, ὡς ἐσκόπει ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ ἐφ' ἧς ἡ εὐρωπαϊκὴ κύρωσις μόνιμον καὶ διαρκῆ θὰ παρεῖχε χαρακτηριστῆρα, θὰ προέκυπτε δι' αὐτὴν ταύτην τὴν Τουρκίαν ἐλάττωσις δαπάνης καὶ αὐξήσις πόρων, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκῆσῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς πιστώσεως. Ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν δυνατῶν τούτων ἀποτελεσμάτων αἱ περὶ τῆς ἀποζημιώσεως διατάξεις τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐτηρήθησαν ἐν ἀοριστηκῇ δι' ἣν ἐπιμέμφονται αὐτὰς. Ἐὰν τὸ ὑπερβολικὸν ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἐπικρίνηται, θὰ ἐπεκρίνετο βεβαίως καὶ ἡ ἀπαιτήσις ἀμέσους πληρωμῆς. Ἐὰν καθωρίζετο ὀριστικῶς τὸ ποσὸν πληρωμῆς, θὰ ἐγένετο ἀνάγκη ἐπεμβάσεως εἰς κύκλον ἤδη ὑποθηκωθέντα εἰς τοὺς ξένους πιστωτὰς τῆς Πύλης. Τοῦτο ἀκριβῶς ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου προσεπάθησε ν' ἀπορύγῃ, ἐπιφυλαξαμένη τὸ ζήτημα εἰς μεταγενεστέρων συνενόησιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἐκτίθεται εἰς τὴν ὑπόνοιαν «ὅτι σκοπὸν ἔχει νὰ παραλύσῃ ἢ νὰ δεσπόσῃ τῆς Τουρκίας ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἣ ὅτι μελετᾷ τὴν μεταποίησιν τῆς ἀποζημιώσεως εἰς νέας ἐγγεῖους κτήσεις». Ἄλλ' ἀπλοῦστερον θὰ ἦτο νὰ θεωρηθῆ ὡς πόθος τοῦ φεισθῆναι τῆς τε Τουρκίας καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων καὶ τοῦ συντηρεῖν τὴν Τουρκίαν ἐν τῇ δὲ πῶ πιστῆς τηρήσεως τῶν υποχρεώσεων αὐτῆς καὶ σχέσεων εἰρηνικῶν, ὡφελίμων τοῖς πᾶσιν. Ἄλλὰ κατὰ τῆς δυσπιστίας οὐδὲν ὑπάρχει φάρμακον.

IB'. Ἐν τῷ συμπεράσματι τῆς διακοινώσεως τοῦ μαρκησίου Σαλισβουρῆ ἄσμενοι μακθάνομεν ὅτι «ὁ σκοπὸς τῆς κυβερνήσεως τῆς Αὐτῆς βρετανικῆς Μεγαλειότητος καὶ ὁ περιπαθὴς αὐτῆς πόθος εἰσὶ πάντοτε ἡ ἐξασφάλισις χρηστῆς κυβερνήσεως, εἰρήνης καὶ ἐλευθερίας εἰς τοὺς λαοὺς, οἵτινες ἄμοιροι ἐγένοντο τῶν εὐεργετημάτων τούτων». Χαίροντες ἐπίσης βλέπομεν τὴν εἰλικρινῶς γενομένην ὁμολογίαν ὅτι «ἡ πολιτικὴ αὕτη ἐματαιώθη ἐκ τῆς ἀτυχοῦς ἀντιστάσεως αὐτῆς τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, ὅτι ἀπέναντι τῶν τροποποιηθεισῶν περιστάσεων τοῦ παρόντος τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκτάσει διὰ τῶν αὐτῶν μέσων (ἦτοι διὰ τοῦ προγράμματος τῆς συνδιασκέψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ ὅτι μεγάλα μεταβολὰ δύνατον νὰ ἦναι καὶ θὰ ἦναι βεβαίως ἀναγκαῖα ἐν ταῖς συνθήκαις, δι' ὧν ἡ ἀνατολικὴ Εὐρώπη ἐκυβερνήθη μέχρι τοῦδε». Ἐὰν εἰς τὰς θεωρίας ταύτας ἐπιπροστεθῆ καὶ τὸ ὅτι αἱ ἐπανειλημμέναι τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἀποποιήσεις τοῦ μετασχεῖν εἰς κοινὴν ὕλικὴν πίεσιν ἐπὶ τῆς Πύλης παρεκώλυσαν τὴν Εὐρώπην τοῦ νὰ τύχῃ εἰρηνικῶς τῶν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Λονδίνου ποθομένων ἀποτελεσμάτων, δέον τότε ν' ἀνομολογηθῆ ὅτι ὁ πόλεμος καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἱκανοποίησαν τὰς ἀπαιτήσεις τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἣν ὁ μαρκησίου Σαλισβουρῆ κατέδειξε μετὰ πολλῆς παρρησίας καὶ μετὰ μεγάλου ὕψους διανοίας. Ἡ κατάστασις αὕτη συγκραταῖται οὕτως. Αἱ ὑφιστάμεναι συνθήκαι διαδοχικῶς ἀπὸ 22 ἐτῶν ἠθετήθησαν πρῶτον ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἣτις δὲν ἐξετέλεσε τὰς πρὸς τοὺς Χριστιανούς ὑποχρεώσεις αὐτῆς, ἔπειτα ὑπὸ τῶν Ἠνωμένων Ἠγεμονιῶν, ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κατοχῆς τῆς Συρίας, ὑπ' αὐτῆς τῆς συνδιασκέψεως Κωνσταντινουπόλεως, καταστησάσης ἀνάμειξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ τελευταῖον ἐπὶ ὑπὸ τῆς ἐισόδου τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰς τοὺς πορθμούς. Ἄφ' ἑτέρου ὁ μαρκησίου Σαλισβουρῆ ἀνομολογεῖ αὐτὸς οὕτως ὅτι «μεγάλα μεταβολὰ δυνατὸν καὶ δέον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τὰς ἐνεστώσας περιστάσεις. Ἐπολείπεται ἡμῖν νὰ μάθωμεν πῶς ἡ Α. Ε. ἐννοεῖ νὰ συμβιβασθῇ πρακτικῶς ἐτὰς συνθήκας ταύτας καὶ τὰ ἀνεγνωρισμένα δικαίωτά τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων μετὰ τῶν εὐεργετικῶν σκοπῶν, εἰς τὴν πραγματικῶν τῶν ὁσίων ἢ ἠνωμένην ἐνέργειαν τῆς Εὐρώπης ἐστράφη πάντοτε, ἦτοι μετὰ τῆς χορηγίας καλῆς κυβερνήσεως, εἰρήνης καὶ ἐλευθερίας εἰς τοὺς λαοὺς, οἵτινες ἄμοιροι ἐγένοντο τῶν εὐε-

ργετημάτων τούτων». Ἐπολείπεται ἐπίσης νὰ μάθωμεν πῶς, ἐκτὸς τῶν προκαταρκτικῶν βάσεων, αἵτινες ἐτέθησαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἡ Α. Ε. ἐννοεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν παρὰ πάντων ποθοῦμενον σκοπὸν, λαμβανομένων ταυτοχρόνως ὑπὸ δικαίαν ὄψιν τῶν ὑπὸ τῆς Ρωσσίας κτηθέντων δικαιωμάτων δι' ὅσας θυσίας ὑπέστη καὶ ὕψισταται μόνη, ὅπως τὴν πραγματικῶν αὐτοῦ δυνατὴν καταστήσῃ. Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ μαρκησίου Σαλισβουρῆ οὐδεμίαν περιέχει ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα. Τούτου ἕνεκα φαίνεται ὅτι αἱ θεωρίαι ὡς παρέχει φυσικώτερον θὰ εἶχον τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ, ἐν ᾧ οἱ πληρεξούσιοι, πλήρη πάντες ἐλευθερίαν ἀποφάσεως καὶ ἐνεργείας ἔχοντες, θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διατυπώσωσι παρὰ τὰς ἐνοστάσεις αὐτῶν πρακτικὰς προτάσεις δυναμένας νὰ ἐξτραλίσωσι συνενόησιν διὰ τὴν λύσιν τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον ἐδραίας καὶ διαρκούς εἰρηνεύσεως τῆς Ἀνατολῆς.

ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΚΑΙ

Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ.

(ὑπὸ Ἐρξέστου Λουθάριου).

Τὸ κῆρος, οὐτινος ἀπῆλαυν ἡ ἀγία Γραφή, οὐσιωδῶς διεσείσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὑπὸ τῆς κριτικῆς, ἣτις φαίνεται βουλομένη τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς ὑπερφυσικῆς λαμπρότης, ὅφ' ἦς τὸ πρότερον ἡ Γραφή περιηγαζέτο, καὶ τὴν διάλυσιν τῆς ὁραίας αὐτῆς ἀρμονίας εἰς δυσαρμονίαν. Ἐντεθῆν ἐσχηματίσθη ἰδέα τις περὶ τοῦ ὑπόπτου τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ κύρους αὐτῆς, ἰδέα, ἣτις συνετάραξε τὴν διάνοιαν καὶ τὸ αἶσθημα πολλῶν ἀπέριων. Ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται, ὅπερ καὶ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἐνῶ προηγουμένως ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐστερεῖτο τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ περιηγαζέτο ὑπὸ τῆς χρυσοειδοῦς αἰγλῆς τῆς θείας μεγαλειότητος, ἡ νεωτέρα ἐποχὴ ἐτόνισε μᾶλλον τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, οὐδαμῶς ἀπεβλέπουσα πρὸς τὸ θεῖον μυτήριον, ἀποκαλυπτόμενον ἡμῖν ἐκ τῶν χαρακτήρων τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀληθὲς ἀντίθεσις πρὸς τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν δὲν εἶναι ἡ ζωγραφικὴ τῶν Κάτω Χωρῶν. Βεβαίως ἀναγνωρίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ πραγματικότητι· ἀλλ' ὅτω ἀκριβεστερον πράττομεν τοῦτο, τοσοῦτω μᾶλλον θέλομεν ἀναγνωρίσει, ὅτι ἐν τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ κατῴκει σωματικῶς τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν Γραφήν. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐτόνιζον αὐτὴν ὡς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὕτως, ὥστε ὀλίγον ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνθρωπίνη πλευρὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς πραγματικότητος. Ἀπεναντίας ἡ νεώτερα κριτικὴ ἐμβλέπει ἐν αὐτῇ μόνον τὸ ἀνθρώπινον καὶ τυχαῖον καὶ τῇ ἐποχῇ προσανῆκον· οὕτω δὲ ἀντιστρατεύεται εἰς πᾶν ὅ,τι ἡ σοφὴ ἔρευνα ἐν τῇ τάσει αὐτῆς ἀνεύρισκε ἐν ταῖς μερικότησι, μὴ θεωροῦσα τὸ δάσος καίπερ πρὸ δένδρων ἱσταμένη, καὶ ἐν τῇ καθαρᾷ ἀνθρωπότητι μὴ ἀνομολογοῦσα τὸ θεῖον πνεῦμα, ὅπερ ἐξελέξατο τὸν ἀνθρώπινον λόγον ὡς φορέα τῆς αἰωνίου αὐτοῦ ἀληθείας καὶ συνήνευσε τὰ ποικιλώτατα ἐν ἰσχυμασίᾳ ἐνόησι.

Ὅταν εἰσερχώμεθα εἰς μεγάλην τινὰ ἀρχαίαν γοθικὴν ἐκκλησίαν, ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἰσχυρᾶς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν εἶναι βραθεῖα τις αἰσθητικὴ θαυμασίου τινὸς ὄλου· χωροῦντας ὁμῶς ἡμᾶς ἀκολουθῶς ἐπὶ τὰ μερικώτερα, ἀνητυχῆ καὶ ταράσσει ἡ ποικιλία τῶν διαφόρων εἰκόνων οὕτως, ὥστε ἐξαφανίζεται ἀφ' ἡμῶν ἡ ἐνότης τῆς ποικιλίας τῆς πολλακῆς τυχαίας ἡμῶν φαινομένης. Ἄλλ' ὅταν ἀτάραχοι καὶ μετὰ ψυχῆς γαληνίου εἰσδύσωμεν ἐν ταῖς μερικότησι, τότε ἀναγνωρίζομεν ἐν αὐταῖς τὸν νόμον τοῦ ὄλου καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς ἀναπηδᾷ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἡ εἰκὼν θαυμασίας ἀρμονίας, συνδεομένη μὲν αὖθις μετὰ τῆς πρώτης ἐντύπωσεως, ἀλλ' οὕσα ἀποτέλεσμα τῆς μετὰ ταῦτα παρατηρήσεως, προσιθιθεῖς ἐν τῇ γενικῇ σκιαγραφίᾳ τῆς πρώτης εἰκόνης τὰς ὀριζόμενας καὶ ζωτικὰς τοῦ μερικοῦ γραμμᾶς. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Πᾶς ὁ μετ' ἀμεροληψίας αὐτὴν ἀναγινώσκων, αἰσθάνεται τὴν ἐντύπωσιν μεγάλης τινὸς καὶ θαυμασίας ἀρμονίας· Ὅσον καὶ ἂν τὰ τμήματα ταῦτα τῆς φιλολογίας, ἅτινα ἀγίαν Γραφήν καλοῦμεν, χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων χρονικῶς, ὅσον διαφοροὶ καὶ ἂν ὦσιν αἱ σχέσεις, ὑπ' ἃς συνετάχθησαν, ὅσον ποικίλοι οἱ βαθμοὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν καθ' ἑκάστους συγγραφέων, μία ὁμῶς μεγάλη ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐκτίθεται, μία γενικὴ θεωρία, εἷς ἐννοιῶν κύκλος, ὁ αὐτὸς ἰδανικὸς κόσμος, τὸ αὐτὸ κήρυγμα. Καὶ ὁμῶς, ὅταν αὖθις χωρήσωμεν ἐπὶ τὰ μερικὰ, τοιαύτην τινὰ ποικιλίαν καὶ διαφορὰν ἀπαντῶμεν, ὥστε ἐπαπειλεῖται νὰ ἐξαφανισθῇ ἀφ' ἡμῶν ἡ ἐνότης, ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν εἰς ἀνησυχίαν καὶ φόβον ἐμπίπτει. Διατρίψωμεν μόνον περὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἦδη ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοιαύτη τις διαφορὰ παρουσιάζεται ἡμῶν, ὥστε νομίζομεν ὅτι ἐν τοῖς πρώτοις καὶ τῷ τετάρτῳ δὲν ἔχομεν τὸν αὐτὸν Χριστόν. Ἄλλὰ καὶ ὁποῖα ἀντιφάσεις θελοῦσι τινες νὰ ἀνεύρωσιν ἐν τῇ διηγήσει τῶν μερικοτήτων! πρὸ πάντων ὁμῶς εἰς

τοιαύτην τινὰ ἀντίθεσιν ἔφεραν πρὸς ἀλλήλους τοὺς Ἀποστόλους, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἀναγωνίζεσι τις μᾶλλον τὴν εἰκόνα τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου, ἢ τὴν κοινῆς τινος ἐνεργείας ὑπὲρ μεγάλου τινὸς ἔργου. Εἰς τοὺς δισχυρισμούς τούτους, καὶ ἐὰν ἔτι ὁ πιστὸς ἀπιστῇ, καὶ δικαιούται νὰ πράττῃ τοῦτο ἐπὶ τῇ βίᾳ τῆς οὐσιώδους ἐντυπώσεως, ἢν πάντοτε αἰσθάνεται, δὲν δύναται ὁμῶς νὰ ἀρνηθῇ τὰς ἀπαντώσας διαφορὰς· οὕτω δὲ καταστρέφεται τὸ ἀπροσωπώλητον καὶ βέβαιον τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐνιαίας ἐντυπώσεως. Πῶς συμβιβάζεται λοιπὸν ἡ ἐνότης ἐκείνη τῆς πρώτης ἐντυπώσεως μετὰ τῆς διαφορᾶς τῆς μετὰ ταῦτα παρατηρήσεως οὕτως, ὥστε ἐκάστη νὰ ἀπολαύσῃ τῶν δικαίων αὐτῆς, ἀμφοτέραι δὲ αἱ παρατηρήσεις νὰ συνενωθῶσιν ἐν ὑψηλοτέρᾳ ἐνόησι;

Ἐνταῦθα δυνάμεθα ν' ἀποκριθῶμεν. Ὅπως τὸ φῶς διὰ τοῦ πρίσματος θλάται καὶ διαλύεται ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν χρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι φαινόμενα τοῦ αὐτοῦ φωτός, οὕτω καὶ ἡ μία αἰώνιος ἀλήθεια διεθλάσθη διὰ τοῦ πρίσματος τῆς ἀτομικῆς ποικιλίας ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ διεχωρίσθη εἰς τὰς διαφόρους αὐτῆς πλευρὰς, τὸ σύμπλεγμα τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὴν ὅλην ἀλήθειαν. Ἐκάστη καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένη φαίνεται ἀντιφάσκουσα τῇ ἑτέρᾳ, ὅπως τὸ καθ' ἑκάστον χρῶμα τῷ ἑτέρῳ, καὶ ὁμῶς ἐκάστη εἶναι διάφορος μόνον μορφῇ τοῦ αὐτοῦ φωτός, ὅπερ εἰσέδυσεν ἐν τῷ σκότει τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐξελέξατο ὡς ὄργανον αὐτῆς τὴν ἀτομικότητα τοῦ διαφόρου μεμορφωμένου ἀνθρώπινου πνεύματος· διότι ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν δὲν ἀνέχεται τὸ ἀπλῶς καθαρὸν φῶς, ἀλλὰ χαίρει μᾶλλον ἐπὶ τῇ διαλύσει αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρμονικῇ παιδιᾷ τῶν χρωμάτων. Βεβαίως ὁ Θεὸς ἐξελέξατο μερικούς τινες ἄνδρας ἐν τῷ ἀτομικῷ αὐτῶν πνεύματι καὶ παρεσκεύασεν αὐτοὺς εἰς φορεῖς καὶ ὄργανα τῆς οὐρανίου αὐτοῦ ἐπὶ γῆς ἀληθείας οὕτως, ὥστε ἡ αὐτὴ ἀλήθεια ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῇ ἐν ἀτομικῇ μόνον τοῦ φωτός διαθίσει. Ἄλλ' οὐχὶ μόνον πρὸς καλὴν τινὰ παιδίαν, ἀλλὰ πρὸς πλήρωσιν τοῦ ὀριζμένου αὐτῆς ἱστορικοῦ ἔργου. Τῇ προόδῳ δὲ τοῦ ἔργου τούτου ἔπρεπε νὰ λειτουργήσῃ τὸ ἀτομικὸν πνεῦμα. Οὕτως ἐννοητέον τὴν σύνδεσιν ἐκείνην τῆς ἐνότητος καὶ διαφορᾶς ἐν τῇ Γραφῇ, ὅτι δηλαδὴ ἀνάγκη νὰ ἐνοήσωμεν τὴν πρόσδον τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου, τὴν ὁποῖαν ἐμελλε νὰ ἀποτελεῖσθαι καὶ πληρῶσθαι τὸ κήρυγμα τῆς μιᾶς καὶ αὐτῆς σωτηρίου ἀληθείας καὶ τῇ ὁποῖα κεκληθῆται ἢ νὰ λειτουργήσῃ ἡ ἀτομικότης τῶν καθ' ἑκάστους. Ἡ βασιμεία αὕτη πρόσδος τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος κατεστρώθη ἀκολούθως ἐν τῇ Καινῇ Διαθίκῃ, παρέχουσα ἡμῶν τὴν κλεῖδα πρὸς

διάλυσιν τῆς φαινομένης ἐκείνης ἀντιφάσεως τῆς ἐνότητος καὶ διαφορᾶς τῶν βιβλίων τούτων.

Οὕτως ἐννοῶ τὸ θέμα τῆς παρούσης ὁμιλίας.

Τρεῖς μεγάλας ἐποχὰς διήλθεν ἡ ἱστορία τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλὰ τρεῖς εἶναι συνωδὰ τούτω καὶ οἱ ἱστορικοὶ βαθμοὶ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, ὅτινες κατετέθησαν ἐν τοῖς γραπτοῖς μνημείοις τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ πρώτη ἐποχὴ εἶναι ἡ τῆς θεμελιώσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἰσραὴλ, ἡ ἐπομένη ἡ τῆς θεμελιώσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου, ἡ τρίτη ἡ τελευταία ἐποχὴ τῶν Ἀποστόλων, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἀπεμονώθη ἀπέναντι τοῦ πολεμίου κόσμου. Ἐκάστη ἐποχὴ φέρει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς ἔργον. Πρὸς ἕκαστον τῶν ἔργων τούτων ἀνάλογον ἔπρεπε νὰ μορφωθῇ καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα.

Ἐξετάσωμεν τοῦτο.

Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς ἀποστολικῆς ἐνεργείας ἦν ἡ ἴδρυσις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας εἰς τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ χριστιανούς, ὅπως ἀπήλθον τοῦτο αἱ διαφοροὶ ὀρθοσκευτικαὶ ἀνάγκαι τοῦ κύκλου τούτου καὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν καταστάσεως. Τρία δὲ εἶναι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰ ἀπευθυνόμενα πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ χριστιανούς, τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἐν ἀρμονικῷ ὄλον. Τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον περιέχει τὴν ἱστορικὴν βᾶσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν συνδέσμῳ πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου διαλαμβάνει περὶ τῆς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἀποδείξεως τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους ἀποδείκνυσι, πῶς ἡ πίστις αὕτη ἀπαλλάττει τὰς καρδίας καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐκ τοῦ ἔρατος τούτου κόσμου, καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν οὐράνιον μεγαλειότητα καὶ τὸ προσδοκώμενον μέλλον. Ἡ σύμφωνος λοιπὸν πρὸς τὴν Γραφήν πίστις, ὁ βίος τῆς τὸν νόμον πληρώσεως ἀγάπης καὶ ἡ καρτερικὴ ἐλπίς τῆς πίστεως ἀποτελοῦσιν τὸ θέμα τῶν τριῶν τούτων βιβλίων.

Ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων γινώσκωμεν πόσον ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς Χριστὸν ἐπιστρέψάντων. Ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἰδίως τὸν καρπὸν τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἰακώβου ἐν Ἱερουσαλῆμ. Ἐρόσον ὁμῶς ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ Ἰουδαίων χριστιανῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἐπληθύνοντο καὶ αἱ κατ' αὐτῶν προσβολαὶ τῶν μὴ χριστιανῶν Ἰουδαίων. Ἀριμύτατοι ἦσαν οἱ

κατ' αὐτῶν ἐκτοξευόμενοι ὄνειδισμοὶ τῶν δευτέρων· ὅτι δηλαδὴ ἐξέπεταν τοῦ νόμου καὶ τῆς πατρῴας πίστεως, ὅτι δὲν ἀνῆκον πλέον εἰς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ τῶν χριστιανῶν πίστις ἀντιπάσκει πρὸς τοὺς προφήτας. Ἐπὶ τοιαύτας περιστάσεις τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα ἔπρεπε νὰ προσλάβῃ χαρακτῆρα ἀπολογητικόν. Τοιαύτη ἀπολογία τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως εἶναι τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, μόνον ἐν τῇ ἱστορικῇ μορφῇ τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως. Ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη—ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ βιβλίον—πληρωθέντος τοῦ χρόνου τοῦ Ἰσραὴλ, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ δαυιδίου Ἰωσήφ, ἀλλὰ κατ' ἐνοχὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ Βηθλεεμῆτος ἐγένετο Ναζαρηθός. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διὰ τί παρήλθεν εἰς τὸ μέσον ὡς ὁ Ναζαρηθός, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ἐν ἀντιθέσει, πράγματι δὲ ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὴν προφητείαν. Ἐπὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου βαπτισθεὶς καὶ πληρωθεὶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ πειρασθεὶς, παρήλθεν ὡς ὁ προφήτης τῆς Γαλιλαίας δυνατὸς ἐν λόγῳ—οὕτως ἐξεκονεῖ αὐτὸν ἡ ἐπὶ ὄρους διδοχῆ—καὶ ἐν ἔργῳ—οὕτω θεωροῦμεν αὐτὸν μετὰ ταῦτα, καὶ ἐξελέξατο τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὅπως ἐξακαλουθήσων τὸ ἀρξάμενον ὑπ' αὐτοῦ ἔργον. Ἐν πᾶσι τούτοις ἐπλήρωσε τὴν πρόρρησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καίπερ ἐν μορφῇ ἀντιφασκούσης πρὸς τὴν προσδοκίαν τῶν Ἰουδαίων. Ὅπως δὲ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, ὅθεν προήλθεν ὡς ὁ βασιλεὺς βασιλείας πᾶντα τὸν κόσμον περιλαμβανούσης. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ὁ Ἰσραὴλ κατ' ἴδιον ἐνοχὴν ἐστερήθη τῆς κοινωνίας καὶ σωτηρίας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Οὕτω τὸ βιβλίον τοῦτο σκοπεῖ νὰ κρατύνη τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ χριστιανούς ἐν τῇ πίστι· αὐτῶν καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὴν πρὸς τὰς Γραφὰς συμφωνίαν αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐφ' ὅσον οἱ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐπιστρέφοντες εἰς Χριστὸν ἐπληθύνοντο, ἐπὶ τοσοῦτον συνεκόμισον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὰς κακοτροπίας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, τὴν ἐπὶ τῇ σοφίᾳ μεγαλοπροσώτην καὶ τὸν ὕλικόν χρηματισμόν. Τοὺς κινῦνους τούτους τοῦ χριστιανικοῦ βίου πολεμεῖ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου Ἐντεῦθεν συμβουλεύει ὅπως μὴ ἐπαπαύωνται εἰς πίστιν, ἥτις εἶναι νεκρὰ μόνον γνώσις, ἄκαρπος ἐν ἔργοις ἀγαθῶς, ἀλλὰ ἀποδεικνύσι τὴν πίστιν ἐν τῇ πράξει καὶ οὕτω πληρῶσι πᾶσαν δικαιοσύνην, καὶ τέλος ὅπως ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ ἀπαλλάττωσι τὴν καρδίαν ἀπὸ τῆς θήρας τῶν ἐξωτερικῶν τιμῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ θαρρώσι μᾶλλον τῷ Θεῷ.

Κατ' ἀρχὰς ἡ χριστιανικὴ κοινότης διετέλει ἐν συνδέσμῳ πρὸς τὴν συναγωγὴν καὶ τὸν ναδόν, ἀλλὰ

πρωτόντος του χρόνου ο σύνδεσμος ούτος επί μάλ-
λον διερρήγνυτο· επέβαλλετο λοιπόν ούτω και τότε
εξ Ἰουδαίων χριστιανοίς ὅπως ἐγκαταλίπωσι τὴν
τοσοῦτον πιστὴν καὶ πολυτίμον ταύτην κοινωνίαν.
Καὶ ὅμως ὅσον ὀλιγώτερον ἡ χριστιανικὴ κοινωνία
ἐφάνετο ἀντικαθιστῶσα τὴν ἰουδαϊκὴν, τοσοῦτο
ὀλιγώτερον καὶ αἱ ἐλπίδες, τὰς ὁποίας ἔτρεπον ἐπὶ
τῆ βίασι τῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προρρήσεων
ἐφάνετο πληρούμεναι. Τοῦτο γένηται παρὰ πολλοὺς
ἐσωτερικοὺς πολέμους καὶ κλονισμοὺς βλάπτοντας
τοὺς χριστιανούς καὶ ἐκτιθέοντας αὐτοὺς εἰς τὸν
κίνδυνον τῆς εἰς τὸν ἰουδαϊσμὸν ἀποπτώσεως. Κατὰ
τοῦ κινδύνου τούτου χωρεῖ ἡ πρὸς Ἑβραίους
ἐπιστολὴ, ἀποδεικνύουσα ὅτι αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ
Διαθήκῃ θεῖαι διατάξεις, ὡς ἡ λατρεία, ἡ θυσία καὶ
ἡ ἱερωσύνη σκιά μόνον ὑπάρχουσι, τὴν πλήρωσιν
αὐτῶν εὐρύσσει ἐν ταῖς θεαῖς διατάξεσι τῆς Καινῆς
Διαθήκης καὶ ἐν τῷ Χριστῷ τῷ ἀρχηγῷ τῆς κοι-
νωνίας τῆς Καινῆς Διαθήκης· λοιπὸν οἱ χρι-
στιανοὶ πρέπει πρὸς τὰ ἄνω νὰ τείνωσι τὰ ὄμ-
ματα καὶ τὴν διάνοιν αὐτῶν, ἐκ τῆς ταπεινῆς
μορφῆς τῆς ἐπὶ γῆς κοινότητος νὰ ἀνατείνωσι πρὸς
τὸν δεδοσμένον αὐτῆς ἀρχηγόν, καὶ ἀπὸ τοῦ πα-
ρόντος εἰς τὸ μέλλον ἐν ἐλπίδι, ἐν ἰσχυρῇ πίστει,
ἧτις δὲν προσκολλᾶται τοῖς ὄρατοῖς ἀλλὰ τοῖς
ἀόρατοις, καὶ διερχεται τὴν ὁδὸν τῆς καρτερίας ἢ
πάντες οἱ δίκαιοι ἀπ' ἀρχῆς διήνυσαν. Διὰ τοιού-
των λόγων σκοπεῖ ἡ ἐπιστολὴ νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς
ιδέας τῶν ἰουδαίων χριστιανῶν καὶ κρατύνη τὴν
πίστιν καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ κρισίμῳ βήματι τῆς ἀπαλ-
λαγῆς ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς κοινωνίας τοῦ Ἰσραὴλ·
τοῖς ἐξ ἐργώμεθα πρὸς αὐτὸν ἐξω-
τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ
φείροντες. Ὅλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἐπληρώθη
ἡ τρομερὰ ἐκείνη θεοδικία ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν
Ἱερουσαλήμ, προκίσθητιν τῆς ὁποίας καθορώμεν
ἤδη ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ.

Ταῦτα εἶναι τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης
τὰ ἀπευθυνόμενα εἰς τοὺς Ἑβραίους χριστιανούς.
Εὐκόλως δ' ἀναγνωρίζει τις τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν
σύνδεσμον καὶ τὴν πρόοδον, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦσιν.
Ἡ σύμφωνος τῇ Γραφῇ πίστις, ἡ τὸν νόμον πλη-
ροῦσα ἀγάπη καὶ ἡ ἐν τῇ πίστει καρτερία τῆς ἐλ-
πίδος ἀποτελοῦσιν ὡς εἶδομεν τὸ θέμα τῶν βιβλίων
τούτων. Τὸ πρῶτον συνδέει τὸν χριστιανισμὸν μετὰ
τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ τελευταῖον ἀπαλλάττει
τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς κοινωνίας τῆς
Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ δὲ δεύτερον δεῖκνυσι τὴν ἐλευ-
θεραν ὁδὸν τοῦ βασιλικοῦ τῆς ἀγάπης νόμου. Ἐ-
καστὸν τῶν βιβλίων τούτων ἀνταποκρίνεται πρὸς
τὴν ἱστορικὴν κατάστασιν, ἐξ ἧς προήλθεν. Εἶναι
μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀλήθεια ἀλλ' ἐν διαφόρῳ ἐσθῆτι,

ἀνταποκρινόμενη πρὸς τὰς διαφόρους ἀνάγκας, ταῖς
ὁποίας ἐμελλε νὰ λειτουργήσῃ, καὶ τῷ ἔργῳ, ὅπερ
εἶχε νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων
γεγραμμένα καὶ ὅμως ἐν ὁμοφωνίᾳ διατελούντα,
μαρτυροῦσι περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς θεοῦ δακτύλου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐκκλησία
ἐπέξετάθη ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ. Τὰ πρῶτα πρὸς
τοῦτο βήματα ἐποίησεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ κυρίως
ὁ Παῦλος ἦν κεκλημένος πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο.
Οὔτω καὶ ἡ φιλολογία ἡ ἐντεῦθεν γεννηθεῖσα καὶ
τοῖς ἐξ ἐθνῶν χριστιανοῖς προωρισμένη, οὐσιωδῶς
εἶναι τοῦ Παύλου, περικλειομένη μόνον ἐν ἀρχῇ
καὶ τέλει ὑπὸ συγγραφῶν τοῦ Πέτρου.

Καὶ ἐνταῦθα τὴν βίασιν ἀποτελεῖ ἡ ἱστορικὴ
ἐκθεσις, καὶ δὴ κατὰ διπλοῦν τρόπον. Τὴν πρῶ-
την βαθμίδα ἀποτελεῖ τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέ-
λιον, ὅπερ ἡ παράδοσις ἀνάγει μέχρι τοῦ κη-
ρύγματος καὶ τοῦ κύρους τοῦ Πέτρου· τὴν δευτέ-
ραν, τὸ κατὰ Λουκᾶν, ἀνήκον εἰς τὴν ἐνέργειαν
τοῦ Παύλου. Τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον διηγεῖ-
ται ἡμῖν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἰησοῦ ἐν σειρᾷ διαφό-
ρων εἰκόνων κατακρατουμένων ὑπὸ τῆς ἐννοίας, ὅτι
ἐν τῇ ἐμφάνεισι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνεφανίσθη ὑ-
ψηλοτέρα τις θεία δύναμις, ἧτις παρήλθεν ἐν τῷ
κόσμῳ ὡς τι νέον καὶ ὑψηλότερον. Ὁ κόσμος εἶχεν
ἤδη γηράσει, ἐζήτει δὲ τι νέον, νέον ὑψηλοτέρην
θεῖαν δύναμιν. Ὅ,τι δ' οὗτος ἐζήτει, τοῦτο ἐνεφα-
νίσθη ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Ἰῶ τοῦ Θεοῦ, πρὸ
τῆς δυνάμεως τοῦ ὁποίου κλίνουσι γόνυ καὶ τὰ
πνεύματα τῆς ἀδύσσου, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀγάπη
καταναλίσκεται ἐν τῇ ἀκαμάτῳ λειτουργίᾳ τῆς
αὐτοῦ προσφοράς. Τοιοῦτόν τι κήρυγμα περὶ τοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμελλε νὰ διεγείρῃ ἐν ταῖς τῶν
ἐθνικῶν ψυχαῖς τὴν πρώτην ἐντύπωσιν, μεθ' ἧς
ἀκολουθῶς ἡ δύνατο νὰ συνδεθῇ ἡ περαιτέρω διδα-
σκαλία, ἡ ὑψοῦσα τοὺς νεοφύτους χριστιανούς εἰς
ὑψηλοτέρην βαθμίδα τῆς γνώσεως.

Τὴν ὑψηλοτέρην ταύτην βαθμίδα ἀντιπροσωπεῖ
τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον. Τὸ Εὐαγγέ-
λιον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέγα τμήμα τοῦ
μεγάλου ἱστορικοῦ ἔργου, οὗτινος τὸ δεύτερον ἤμισυ
εἶναι αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Τὴν ἐν-
νοίαν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἔργου εὐκόλως ἀναγνω-
ρίζομεν παραβάλλοντες τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος αὐ-
τοῦ. Τὸ Εὐαγγέλιον ἀρχεται εἰς τοῦ τῷ κόσμῳ κε-
κρυμμένου ἔτι σωτηρίου κηρύγματος· ἐν τῷ ναῶ
τῆς Ἱερουσαλήμ, αἱ δὲ τῶν Ἀποστόλων Πράξεις
τελευτῶσιν ἐν τῷ δημοσίῳ τῆς σωτηρίας κηρύγματι
ὑπὸ τοῦ τῶν ἐθνῶν Ἀποστόλου Παύλου ἐν τῇ κο-
σμοκράτει Ῥώμῃ. Ὁ Λουκᾶς λοιπὸν σκοπεῖ νὰ
διηγηθῇ τὴν πρόοδον τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τῆς ἡρε-
μίας εἰς τὴν δημοσιότητα, ἀπὸ τῶν ὄριων τοῦ

Ἰσραὴλ εἰς τὸν εὐρύτερον τῶν ἐθνικῶν κύκλον·
πρὸς τὸ ἔργον ὅμως τοῦτο κυρίως ὁ Παῦλος ἦν κε-
κλημένος. Οὔτω τὰ βιβλία ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν
ἱστορικὴν ἀπολογίαν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ
ἄλλως φέρουσι χαρακτηριστικὰς τινὰς τοῦ Παύλου, διότι
θέμα αὐτῶν εἶναι ἡ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς χάρις
τοῦ Θεοῦ, ἡ φέρουσα τὴν νέαν τοῦ πνεύματος
ἐποχὴν.

Ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ταύτης βάσεως θεμελιούνται
αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ
κυριώτερον τμήμα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Διότι κυ-
ρίως εἶπεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶ-
ναι ἐθνικο-χριστιανικὴ. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται διηγούν-
ται τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν, σκοποῦσι δὲ νὰ ὑπο-
στηρίξωσι τὰς χριστιανικὰς κοινότητας ἀπέναντι
τῶν ποικίλων κινδύνων, κατὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἀπό-
στολος προωρίσται νὰ πολεμήσῃ ἐφ' ὄρου ζωῆς.
Κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἦτην πολεμικὸς τόνος ἀντήχει
ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς ἐπιστολαῖς. Διότι ὅπου ὀξύ-
τερον κατενόησε τὴν οὐσίαν τῆς ἐν τῇ Καινῇ Δια-
θήκῃ σωτηρίας ἐν τῇ ἰδιότητι αὐτῆς καὶ ὅσον ὀρι-
στικώτερον περιώρισεν αὐτὴν κατὰ τῶν ἄλλων θρη-
σκευτικῶν δυνάμεων, τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἐθνισμοῦ,
κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ἐπαγρυπνῇ ὅπως
μὴ ἡ καθρότης τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τοῦ
βίου ἀμαυρωθῇ ὑπὸ τῶν ξένων στοιχείων τῆς ἰου-
δαϊκῆς καὶ ἐθνικῆς σκέψεως, ἧτις τὴν διδακτικὴν
καὶ τὸν βίον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας οὐ μόνον
ἐξώθεν, ἀλλὰ καὶ ἐσωθεν ἐπηπείλει.

Ὁ Ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ταύ-
ταις ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς χριστιανούς καθ' ὅλας
τὰς ὄψεις, παραινῶν, κρατύνων καὶ προάγων. Ἡ χρι-
στιανικὴ τέχνη δίδωσιν αὐτῷ ἐν τῇ χειρὶ ἔξοχος, οὐ
μόνον διότι τῷ ζῆφει ἀπέθανεν ἀλλὰ καὶ διότι με-
ταξὺ τῶν Ἀποστόλων ἦν ὁ κυρίως στρατιώτης τοῦ
Χριστοῦ καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ἦν ἀγών. Πρῶτερον μα-
νώδης ἀντίπαλος τοῦ Χριστοῦ, κατέστη ἀκολου-
θῶς ἐνθερμος αὐτοῦ ὁπαδὸς καὶ καθηνάλωσε πάντα
αὐτοῦ τὸν βίον ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Πεπροικισμένος ὑπὸ ὀξύτητος τοῦ νοδὸς καὶ ἐνεργείας
τῆς θελήσεως, ἧτις ἐν ἀσυνήθει τῷ τρόπῳ
καθίστα αὐτὸν ἄνδρα τῆς πράξεως, διέπρεπεν ὡσαύ-
τως καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον τοῦ πνεύματος καὶ τὴν
βαθύτητα τοῦ αἰσθήματος· οὕτως ὥστε ἐπίσης
θαυμάζομεν αὐτὸν διὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ ἐν τῷ
κόσμῳ τῆς διανοίας ὅπως καὶ συγκινοῦμεθα ὑπὸ
τῶν ἀπαλῶν γοργῶν τοῦ αἰσθήματος, τὰς ὁποίας
κρούει. Φυσικῶς δὲ τῷ λόγῳ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς
αὐτοῦ τοιαύτη τις ποικιλία χρωμάτων καὶ τόνων
τοῦ λόγου παρίσταται, ὥστε πολλάκις περιερχό-
μεθα εἰς τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἂν πρὸ ἡμῶν
τὸν αὐτὸν ἔχομεν ἄδρα. Ἀλλὰ τοιοῦτον πλοῦτον

πνεύματος ἐξελεξάτο ὁ Θεὸς καὶ παρεσκεύασε διὰ
τὴν μεγάλην ποικιλίαν τοῦ ἐλληνοβρώματικοῦ κό-
σμου, ἐφ' οὗ ὁ Ἀπόστολος ἐμελλε νὰ ἐνεργήσῃ.

Ἀφοῦ ὁ χριστιανισμὸς εἰσέδυσεν ἐν τῷ ἀρχαίῳ
κόσμῳ μετὰ τῶν νέων αὐτοῦ ιδεῶν καὶ θεωριῶν καὶ
τῶν περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδων, φυσικῶς τῷ λόγῳ
προὔκαλετο κίνησιν τινὰ τῶν πνευματίων, ἧτις εὐ-
κόλως προὔκαλετο ἐλπίδας φαντασιοπλήκτους καὶ
συνετάραττε τὰς μερικὰς τοῦ ἐπιγεῖου βίου κλή-
σεις. Ἐναντίον τοιούτων κινδύνων ἐπεξέρχεται ὁ Ἀ-
πόστολος ἐν ταῖς δυσὶν αὐτοῦ πρὸς Θεσσαλο-
νικεῖς ἐπιστολαῖς, καὶ ἐπανορθῶ τὰς φαντα-
σιώδεις ἐλπίδας, ὡς καὶ τὴν σχέσιν τῆς ἐπιγεῖου
κλήσεως πρὸς τὸν χριστιανισμὸν.

Παρὰ τοῖς κινδύνους ὅμως τούτοις, οἵτινες ἠπέ-
λουν τὸ ἐν τῷ χριστιανισμῷ καινόν, ὑπῆρχον καὶ
ἕτεροι σπουδαίωτεροι διὰ τὴν νεαρὰν Ἐκκλησίαν
προελθόντες ἐκ τοῦ γεγρακτότος ἰουδαϊσμοῦ καὶ
ἐθισμού. Ἰδίως ἐνταῦθα ὁ Παῦλος τὸ πλεῖστον
μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ ἀφιέρωσε εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ
τῶν ἰουδαϊκῶν ιδεῶν καὶ ἀξιώσεων, τῶν ἐμφανίζο-
μένων ἐν ταῖς χριστιανικαῖς κοινότητιν.

Ὁ ἰουδαϊκὸς τοῦ σκέπτεσθαι τρόπος συνέδεε τὴν
ἐν τῷ Μεσίᾳ σωτηρίαν μετὰ τῶν στενῶν ὄριων
τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, ἐνῶ ὁ χριστιανισμὸς διαρρήγνυον
τὰ ὅρια ταῦτα τῆς ἰουδαϊκῆς ἀποκλειστικότη-
τος (particularisme) καθολικῶν (universalisme)
κατέστησε πᾶσι τοῖς λαοῖς τὸ τῆς σω-
τηρίας κήρυγμα. Τὸ μεγαλοπρεπέστατον μνημεῖον
τοῦ καθολικοῦ τούτου πνεύματος εἶναι ἡ πρὸς
Ῥωμαίους ἐπιστολὴ, ἐν ᾗ ὁ Ἀπόστολος ἐκ-
τίθησι τὴν περιεκτικωτάτην περὶ τοῦ κόσμου ιδέαν
καὶ ἐννοίαν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἦτο δὲ φυσικὸν
ὅπως πράξῃ τοῦτο ἐν ἐπιστολῇ ἀπευθυνομένῃ πρὸς
τὴν κοινότητα τῆς τοῦ κόσμου μητροπόλεως. Διὰ
τοῦτο ὅμως καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὡς οὐδεμία ἕτερα
ἔχει καὶ οἰκουμενικὸν κύρος· διὰ τὴν ἐξ ἐθνῶν χρι-
στιανωσύνην, ἰδίως δὲ διὰ τὴν Ἀσίαν, ἧτις ἐκ τῆς
Ῥώμης ἀπεδέξατο τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἀλλὰ τὸ συνδέειν τὴν σωτηρίαν μετὰ τῶν στε-
νῶν ὄριων τοῦ ἰουδαϊσμοῦ δηλοῖ συνδέειν αὐτὴν
μετὰ τοῦ νόμου καὶ τὴν μακαριότητα ἐξαρτᾶν ἐκ
τῆς παρατηρήσεως τοῦ ἐθνικοῦ τῶν ἰουδαίων νό-
μου. Τοιοῦτον ἦν τὸ κήρυγμα τῶν Ἰουδαίων ψευ-
δοδιδακτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Γαλατίας, ἡ
δ' ἐντεῦθεν πλάνη ἦν προφανής. Ὁ νόμος τῆς Πα-
λαιᾶς Διαθήκης ἐδόθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς καὶ
ἡ ἱερὰ παράδοσις τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ Κυρίου λαοῦ.
Δύναται λοιπὸν ἡ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πλήρωσις τῶν
προφητειῶν οὔτω πως νὰ νοηθῇ, ὥστε νὰ ἀκωρώσῃ
τὴν θεῖαν διατάξιν τοῦ θεοῦ νόμου· Δὲν εἶναι λοι-
πὸν συνεπεῖς τούτου ἀνάγκη ὅπως μετὰ τῆς ἐν

Χριστῷ πίστει συνδέωμεν τὴν ὑπακοὴν πρὸς τὸν νόμον; Ἐπὶ τοῦ συνδέσμου λοιπὸν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ νόμου, τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων στηρίζεται ἡ ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ ἡ μακαριότης, ἢ τινα προσδοκῶμεν. Τοιαύτη ἦν ἡ διδασκαλία τῶν ἰουδαϊκῶς φρονούντων ἐκείνων διδασκάλων, τὸ δὲ ζήτημα ἦν σπουδαιότατον διὰ τὸ μέλλον τοῦ χριστιανισμοῦ. Διότι ὅσον ἱστορικὸν δίκαιον καὶ ἂν εἶχον αἱ ἀπαιτήσεις ἐκεῖναι, ὅσον μεγάλην καὶ ἂν εἶχον τὴν πρακτικὴν βαρῦτητα, ἐπρόκειτο ὅμως κυρίως περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐνταῦθα προὔκειτο ἐὰν ὁ χριστιανισμὸς ἔπρεπε νὰ θεωρηθῆται ὡς ἐξακολούθησις τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ ὑψηλοτέρα τις βαθμὴς τοῦ νόμου, ἢ νέα τις θρησκευτικὴ ἀρχή, ἣτις ἐλευθέρᾳ τῶν ἐθνικῶν ὁρίων τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς, ὠρτισμένη τυγχάνει ὅπως περιλάβῃ τὸν ὅλον κόσμον καὶ εἰσδύσῃ ἐν τῇ ποικίλῃ τῶν κοσμικῶν τοῦ βίου σχέσεων. Ἀπέναντι τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον δικαίων ἐκδηλώσεων τοῦ θρησκευτικοῦ βίου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προῦρίσται νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον διεξήγαγεν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ, τῷ Παλλαδίῳ τούτῳ τῆς εὐαγγελικῆς ἐλευθερίας.

Ἄλλ' ἐνῷ οἱ φαρισαϊκῶς φρονούντες μεταξὺ τῶν ἐξ Ἰουδαίων χριστιανῶν ἀπῆλθον τὸν ἐξωτερικὸν νόμον ὡς τὴν πλήρωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἄλλη τις τάσις παρὰ τούτους ἐγενεῖτο φέρουσα μᾶλλον χαρακτῆρα μυστικόν, ἣτις νομίζουσα ὅτι κέλκται ὑψηλοτέρᾳ τινὰ σοφίαν, ἤθελε νὰ ἀνυψώσῃ τὴν συνήθη τῶν χριστιανῶν πίστιν εἰς ὑψηλοτέρᾳ βαθμίδᾳ τῆς γνώσεως. Καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις αὐτοῖς εἰσέδυσαν ἰδέαι τινεῖς ὡς ἀναγκαῖον ἀντιτήκωμα τοῦ κορεσμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπὸ τῶν αἰσθητικῶν ἡδονῶν, ὡσεὶ ἡ αἰσθητικότης ἐτύγγαχεν ἢ ἔδρα τοῦ κακοῦ, ἢ δὲ ἀσκητικῆς δηλαδὴ ἢ ἐξωτερικῆς ἐγκράτειας, ἢ πρὸς τὴν ἀγιότητα φέρουσα ὁδός. Τὴν ὑψηλοτέρᾳ ταύτην γνῶσιν ἐνόμιζον ὅτι πρέπει νὰ συνδέσῃ μετὰ τῆς ἀπλῆς χριστιανικῆς πίστεως ὅπως καταντήσωσιν εἰς τὴν τελειότητα τῆς γνώσεως καὶ τοῦ βίου. Κατὰ τούτων χωρεῖ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς ἐπιστολῇ, ἐν ᾗ διδάσκει ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ὑπάρχει τὸ πλήρωμα τῆς σωτηρίας οὐδεμιᾶ, δεόμενον συμπληρώσεως διὰ ζήτησιν σοφίας ἢ ἀγιότητος.

Πῶς ὅμως ἡ σωτηρία αὕτη ἢ ἐν τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλήν ἀνακαλυφθεῖσα, εὐρίσκει τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦτο διεξέρχεται ὁ Παῦλος θαυμασιῶς ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ. Τὴν Ἐκκλησίαν ἔχει ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος πρὸ ὀφθαλμῶν, ἣτις τὴν μὲν αἰώνιον αὐτῆς βᾶσιν ἐν

ταῖς βουλαῖς τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ ἱστορικὸν θεμέλιον ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ κεκτημένη, οἰκοδομεῖται ἐκ τε τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου πρὸς ἐνότητα τοῦ πνεύματος, τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης, τὴν δ' ἐν τῷ βίῳ ἐνότητα πραγματοποιεῖ ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀμοιβαίας λειτουργίας.

Ἐὰν οἱ κίνδυνοι, οἵτινες ἐκ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ προερχόμενοι ἠπειλοῦν τὸ Εὐαγγέλιον, παρέσχον τῷ Ἀποστόλῳ τὴν ἀφορμὴν, ὅπως ὑπ' ὄλας τὰς ἐσφύεις διαφωτίσῃ καὶ κρατῶν τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, οὐχ ἤττον ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ ἐκ τῶν ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ γεννηθέντων κινδύνων. Κυρίως ἐν τῇ κορινθιακῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου εὖρε πλουσιώτατον ἔδαφος ἐκ τε καλῶν καὶ πονηρῶν στοιχείων, ὅποσον μόνον ὁ ἑλληνικὸς βίος, καὶ τοιαύτη ἐμπορικὴ πόλις, οἷα ἡ Κόρινθος, ἠδύνατο νὰ παράσῃ. Ὁ τῆς ἐνταῦθα κοινότητος βίος ἦν μὲν πλουσιώτερος πολλῶν ἄλλων, ἀλλ' ἄμα καὶ πλήρης πειρασμῶν. Οἱ τιοῦτοι πειρασμοὶ καὶ κίνδυνοι προὔκαλεσαν τὰς δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολάς. Ἐνταῦθα ὁ Παῦλος δὲν ἀντεπεξέρχεται μόνον κατὰ τῶν κινδύνων τῆς αἰσθητικότητος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι τοσοῦτο φυσικῆς τάσεως πρὸς κομματισμὸν, φιλονεικίαν καὶ μεγαλαυχίαν ἐπὶ ὑψηλοτέροις πνευματικοῖς δώροις· πάντα δὲ ταῦτα μετὰ τσαύτης χάριτος πολεμεῖ, ὡστε ἀληθῶς αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀποτελοῦσι θαυμάσια μνημεῖα τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ Ἀποστόλου ἰκανότητος.

Ἀπέναντι τοῦ ἰδιοτελοῦς πνεύματος, οἷον παρίσταται ἐν γένει ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὁ χριστιανισμὸς τίθησι τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, ἣτις τὰ χαρίσματα καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου ὑποτάσσει εἰς τὸ ὅλον. Ἐντεῦθεν ἡ πρώτη πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ περιέχει τὸ βραβεῖον ἐκεῖνο τῆς ἀγάπης, ὅπερ ἀληθῶς τὸ ἄριστον ὑπάρχει τῆς βασιλείας ταύτης τῶν ἀρετῶν. Μνημεῖα χριστιανικῆς ἀγάπης εἶναι ὡσαύτως καὶ αἱ δύο ἕτεραι τοῦ Ἀποστόλου ἐπιστολαί, ἡ πρὸς Φιλιππησίου καὶ ἡ πρὸς τὸν Φιλιμόνα. Ἡ πρώτη ἐκτίθηται ἡμῖν τὴν σχέσιν ἐν ᾗ ὁ Ἀπόστολος διετέλει πρὸς τὰς κοινότητας αὐτοῦ. Τὸ πᾶν ἐνταῦθα πνέει ἀγάπην, πρόνοιαν, ταπεινώσιν, ἀγαλλίασιν. Ἄλλ' ἡ πρὸς Φιλιμόνα, μεθ' ἧς ὁ Παῦλος φυγάδα τινὰ ἐν Ῥώμῃ ἐπιστρέψαντα εἰς Χριστὸν ἀποπέμπει πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ—πρότυπον λεπτότητος καὶ χάριτος—ἐν τοῖς ὀλίγοις αὐτῆς ἔδαφοις ὑποδεικνύει τὴν ἐπανάστασιν τῆς ἡθικῆς διανοίας, μεθ' ἧς ὁ χριστιανισμὸς ἀνακαινίζει τὰς κοινωνικὰς τῶν ἀνθρώπων σχέσεις πρὸς ἀλλήλους.

Ἦδη ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις ἐπιστολαῖς ἐκφράζει ὁ Ἀπόστολος τὴν ἐπιθυμίαν καὶ προαί-

σθητιν ὅτι τὸ τέλος αὐτοῦ ἐγγύς τυγχάνει, διὰ τοῦτο καὶ προνοεῖ ὅπως ἐν τάξει συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Αἱ οὕτω λεγόμεναι ποιμαντορικαὶ ἐπιστολαί, αἱ πρὸς Τιμόθεον καὶ Τίτον περιέχουσι τὰς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο διατάξεις, συνδεόμενας μετὰ προτροπῶν περὶ τῆς υγιείας καὶ σωφροσύνης τῶν χριστιανῶν, ἀπέναντι τῶν ἀμαυρώσεων καὶ διαστρωπῶν τῆς ἀπλῆς ἀληθείας ὑπὸ τοιούτων ψευδοδιδασκάλων, οἵτινες, ἰουδαϊκῆς ἰδίως καταγωγῆς, πορισμὸν τὴν εὐσέβειαν νομίζοντες, κατεφλυάρουν τὸ σπουδαῖον τῆς ἀγιότητος καὶ προέτεινον διάφορα σοφιστικὰ καὶ μωρὰ ζητήματα, χρησιμεύοντα μόνον ὅπως ἀπομακρύνωσι τοὺς χριστιανούς τοῦ ἐνός, οὐτινός ἐστι χρεία.

Ἀναλόγως τῆς ἐπεκτάσεως τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας, ἤξανε καὶ ἡ κατ' αὐτῆς ἀντίδρασις καὶ ἔχθρα τοῦ κόσμου. Ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Ῥώμης ὑπὸ τὸν Νέρωνα, ὅ,τι δὲ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοὺς ἑτέρους αὐτοκράτορας ὑπέστησαν, ταῦτα ἐπεσκίασαν ἤδη τὰς διαφορὰς ἔχθρας καὶ ἀδικίας, εἰς τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἐκθεσιμῆνοι, καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις ἐδιδάχθησαν ὅτι οὐκ εἰσιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' ἑτέρῳ ἀνήκουσιν. Ἐκ τοιούτων περιστάσεων καὶ λόγων προσελήθη ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Πέτροῦ γεγραμμένη πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Πάροικοί ἐστε καὶ παρεπίδημοι, οὗτοι ὀκρύτοι αὐτῆς τόνος. Τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια ὑπέστησαν ἀρεῖλουσι νὰ διδάξωσιν αὐτοὺς ὅπως μακρὰν ὡσεὶ τῶν ἡδονῶν τοῦ κόσμου τούτου καὶ διατηρήσωσι τὸ οὐράνιον ἄζωμα, ὅπερ ἀνήκει αὐτοῖς ὡς ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ. Οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ καταδοκῶσι τὸ πρὸς αὐτὸν μέλλον πλήρες ἀγάπης πρὸς τοὺς ἔσω καὶ ἔξω.

Δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς δ' ἔχει ὁρμητικὴς πόθου καὶ ἐλπίδος· ἀλλ' ἡ ἐλπίς αὕτη τοῦ μέλλοντος ἐκφράζεται κυρίως ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Πέτροῦ ἐπιστολῇ. Ἐνταῦθα ὁμιλεῖ τις προαισθανόμενος τὸ τέλος αὐτοῦ. Ἐν τῇ συνειδήσει δὲ ταύτῃ προφυλάττει τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῶν ἀπατεῶνων, οἵτινες εἰσχωρήσαντες εἰς τὰς διαφορὰς κοινότητας ἐξήτουν νὰ διαφθείρωσι τὸν βίον καὶ τὰς σωτηριώδεις αὐτῶν διατάξεις. Ὡς οὕτως καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰούδα, συγγενῆς οὕσα μετὰ τῆς Β' τοῦ Πέτροῦ διηγεῖται τὰ περὶ τῶν ἀπατεῶνων τούτων μετὰ ζωερῶν χρωμάτων καὶ ἀγίας ὀργῆς. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ὀληγοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀποστολικοῦ αἰῶνος.

Οὕτω ποικίλως ἐκρούθη ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅπως τοῦτο ἰδίως συνέβη τοῖς ἐκ τῶν ἐθνῶν χριστιανοῖς, πάντοτε ἀγωνιζομένοις κατὰ κινδύνων καὶ ἀναγκῶν· αἱ ἀνάγκαι αὗται δὲν εἶναι τυχαῖαι, ἀλλὰ συνέπειαι τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, οἱ δὲ

κίνδυνοι τὸ μὲν νείσι, τὸ δὲ παλαιοῖ, τὸ μὲν ἰουδαϊκοί, τὸ δὲ ἐθνικοί. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐτι τὴν καθαρότητα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ βίου ἐπαπειλοῦσι τὸ ἰουδαϊκὸν καὶ ἐθνικὸν πνεῦμα. Ὅσαι πλάνας ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας ἐγεννήθησαν, εἶναι ἐπανάληψις μόνον καὶ ἀνάπτυξις τῶν διαφορῶν κινδύνων τῆς ἀληθείας, οἵτινες ἐγεννήθησαν ἐν τῇ ἀποστολικῇ ἐποχῇ καὶ κατὰ τῶν ὁποίων ἐξετενδονίσθη ἡ ἀποστολικὴ μαρτυρία. Οὕτως ἡ μαρτυρία αὕτη ἔχει διαρκῆ σημασίαν καὶ δι' ἡμᾶς ἐτι. Ἀλλὰ τὸν μέγιστον κίνδυνον ἔφερε μεθ' αὐτοῦ τὸ τέλος τοῦ ἀποστολικοῦ αἰῶνος, κατὰ τοῦ ὁποίου ἐστράφη ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου.

Ὁ κύκλος τῶν ἀποστόλων ἐσμικρύνθη ἤδη· ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος ἐπεσφραγίσαντο τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν διὰ τοῦ θανάτου. Μόνος ὁ Ἰωάννης ὑπελείπετο ἐτι, ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ ὡς πατήρ προεστάμενος τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων. Οὗτος προῦρίστω νὰ ἴδῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ βαρυτάτου ἐκείνου κινδύνου τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας, τὸν ὅποτον χαρακτηρίζομεν συνήθως διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Γνωσεως, καὶ νὰ παράσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκεῖνο τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, ἐν τῷ ὁποίῳ αὐτὴ ἔμελλε νὰ εὕρῃ τὸ στήριγμα κατὰ τῆς χειρίστης δυσμορφίας τῆς ἐρχομένου ἀληθείας.

Ὁ Παῦλος κατέθηκε τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς ἰουδαϊκῆς ἐξωτερικότητος καὶ τῆς νομιμότητος· ἡ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Ἰερουσαλήμ τιμωρία ἦν τρόπον τινὰ θεῖα τις ἐπικύρωσις τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου, καὶ μάλιστα τοιαύτην προὔξενεν αἰτήθητιν· ἀλλ' ἐντεῦθεν ἀκριβῶς προήλθον καὶ νέοι κίνδυνοι. Ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς νέας ἐποχῆς κατεχόμενοι τινες παρενόουν τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου ἐν τῇ ἐνοσίχ ψευδοῦς τινος πνευματικότητος, τοῦ πνευματισμοῦ, τὸν ὅποτον ἐψήρμαζον ἐν τῇ κατανοήσει τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ κήρυγμα τοῦ Παύλου περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου ἐλευθερίας, παρενόουν ἐν τῇ ἐνοσίχ ψευδοῦς ἐθνικοῦ ἀντινομισμοῦ, ὅστις ἐφηρομύζετο ἐν τῷ χριστιανικῷ βίῳ. Κατὰ τῆς διπλῆς ταύτης παραμορφώσεως τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ κινδύνου τοῦ ὅλου χριστιανισμοῦ ἔμελλε νὰ ἀντεπεξέλθῃ ὁ Ἰωάννης.

Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὁμιλεῖ ἐπανειλημμένως περὶ Ἀντιχρίστων, ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὁποίων οἱ χριστιανοὶ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐσχάτη ὥρα. Ὁ κίνδυνος οὗτος ὁ ἐπαπειλῶν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὸν βίον, τὸν ὅποτον ὁ Ἰωάννης ἔμελλε νὰ ματαιώσῃ, ἦν ὁ ἔσχατος.

Ὁ Ἰωάννης δὲν ἤτο ὡς ὁ Παῦλος ἐνεργητικῆς καὶ δραστητικῆς φύσεως· ἦν ἡσυχος καὶ ἐσωτερικῆς

φύσις. Ἄλλ' οὐδαίς ὡς αὐτὸς εἰσέδουσε τοσοῦτο βαθεῖως εἰς τὸ μυστήριον τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν τῇ πορείᾳ βίου μακροῦ, τὰς ἱεράς καὶ μακαρίας ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐπέξειργάσθη ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ὅπως ζωγραφίσῃ εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ, ἣτις παρίστην ἡμῶν τοὺς λεπτοτάτους χαρακτῆρας τῆς οὐσίας αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἡ περὶ τοῦ Χριστοῦ θεωρία αὕτη ἀποτελεῖ τὴν μαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωάννης κατὰ θεῖαν βουλήν ἐμελλε ν' ἀντιτάξῃ κατ' ἐκείνης τῆς πλάνης. Ὑπάρχει ὄρατα τις γραφὴ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Ἰωάννου ἐπιστολῇ (4, 3) λέγουσα: ὁ μὴ ὁμολογῶν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἡ γραφὴ αὕτη, καίπερ μὴ ἀρχικὴ, ὁδηγεῖ ἡμᾶς ὅπως ἀναγνωρίσωμεν τὴν οὐσίαν ἐκείνης τῆς πλάνης. Ὁρμώμενοι πολλοὶ ἔκτινος θεωρίας ὅτι τὸ οὐράνιον καὶ τὸ ἐπίγειον, ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος καὶ ὁ τῆς βίης ἀποτελοῦσιν ἀσυμβίβαστον ἀντίθεσιν, μὴ δυναμένην νὰ προχωρήσῃ εἰς ἐνότητα, ἤρουντο τὴν ἐνότητα τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ θεοῦ στοιχείου κατεσκευάζον ὑψηλοτέραν τινὰ θεῖαν οὐσίαν, Χριστὸν καλοῦμένην, ἣτις μόνον παροδικῶς συνηνώθη μετὰ τοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ, ἐγκαταλείψασα αὐτὸν πάλιν πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ. Τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο εἶναι τὸ πᾶν, οὐδὲν δὲ ὁ ἀνθρώπος Ἰησοῦς. Ὅπως ἡ νεωτέρα φιλοσοφία ἀπὸ τοῦ Σπινόζα καὶ τοῦ Καντίου ἐδίδακε πολλαχῶς, ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι τὸ πᾶν, ἡ δὲ ἱστορικὴ πραγματικότης δευτέρου λόγου ἀξία τυγχάνει, ὅπως ὀρθολογισμὸς τῶν νεωτέρων χρόνων ἐκ Νιτσεῖ ἱστορίαν τινὰ μόνον παρεδέχετο ἀποκεχωρισμένην τῆς ὑψηλοτέρας ἰδέας, οὕτως ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη περὶ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία, ἰδέαν τινὰ μόνον παρεδέχετο, οὐδεμίαν εὑροῦσαν ἱστορικὴν πραγματικότητα, οὕτω δὲ ὁ Χριστὸς διετέμενε εἰς Χριστὸν τῆς ἰδέας καὶ εἰς Χριστὸν τῆς ἱστορίας. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης ἀκριβῶς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Ἰησοῦ, εἰς οὐκ ἄλλο τὸ στήθος ἐπέσε καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἀγάπην ἐγνώρισεν, ἀνεγνώρισεν τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ τὴν προουσίαν τοῦ Θεοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ ἀπέκτανε τοῦ χωρισμοῦ τούτου ἀντιτάσσει τὴν καρτερίαν αὐτοῦ περὶ τῆς ἀχωρίστου ἐνότητος τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐπίγειου, τοῦ αἰώνιου καὶ ἱστορικοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, εἰς τοὺς ἐξῆς λόγους. «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῶν, καὶ ἐθεσάμεθα τὴν ὄψιν αὐτοῦ, ὄψιν ὡς μονογενοῦ παρὰ πατέρα, πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας». Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Ἰησοῦ προτρέπει ἡμᾶς νὰ ζητήσωμεν καὶ εὐρωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἐν τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰωάννου κεῖται ἰδιαίτερόν τι μυστηριώδες θεῖον, ἀποκαλύπτον

ἡμῶν καὶ τοὺς μᾶλλον κεκρυμμένους χαρακτῆρας τῆς φύσεως καὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ· ἐνταῦθα ἐμβλέπουσιν τὸ αἰώνιον ἐν τῷ χρόνῳ, τὸ οὐράνιον πλήρωμα ἐπὶ γῆς, τὸν Θεὸν ἐν ἀνθρώποις, ὅπου Θεὸς καὶ ἀνθρωπότης ἐν ἐνὶ συνεννοῦνται, ὅπου ἐμφανίζεται τὸ τελειότατον πλήρωμα. Οὕτω λοιπὸν ἐν τελειοτάτῃ ἐνώσει τῶν ἀντιθέσεων τούτων προσελθουσῶν, συντελέσθη καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, συγχρόνως δὲ τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ παρεδόθησαν τὰ ἀναγκαῖα ὄπλα πρὸς ἀπέλασιν τῆς κινδυνώδεστῆς ἐκείνης πλάνης, παρέχεται δὲ καὶ ἡμῶν ἔτι ἡ γνῶσις ἐκείνη ἢ ἀναγκαῖα ἡμῶν καθ' ὁμοίαν πλανῶν.

Ὅπως τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ οὕτως οἱ ἀντίχριστοι ἐκείνοι ψευδοδιδασκαλοὶ διέτεμον καὶ τὸν χριστιανὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκός. Ἀμφότεροι αἱ πλευραὶ αὗται οὐδὲν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους κοινόν. Οὕτως ὁ χριστιανὸς δύναται νὰ ζῇ τῇ σαρκί, ἐνῶ ἐσωτερικῶς ἀνήκει τῷ κόσμῳ τοῦ πνεύματος. Ἀπέναντι τῆς διδασκαλίας ταύτης ὁδηγούσης εἰς ἀνομίαν καὶ ἀταξίαν ὑπομιμνήσκει ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, μεθ' ἧς συνδέονται καὶ αἱ δύο ἕτεραί, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπάρχωμεν ἐν πνευματικῇ κοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, ἐὰν τὴν κοινωνίαν ταύτην δὲν ἐπιδεικνύωμεν ἔργῳ καὶ ἀναλόγῳ βίῳ τῆς ἀγότητος καὶ τῆς ἀγάπης.

Ἐνῶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττει τὴν πίστιν, αἱ δὲ ἐπιστολαὶ ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ βίου τῆς ἀγάπης, ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου εἶναι τὸ βιβλίον τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος, δοθεῖσα τῇ χριστιανικῇ κοινωνίᾳ πρὸς προτροπὴν καὶ κρᾶντιν ἐν τοῖς κινδύνοις τοῖς ἐσθῶν καὶ τοῖς διωγμοῖς τοῖς ἐξῶθεν προερχομένοις, ὅπως τοιοῦτοτρόπως παρηγορῶνται ὑπὸ τῆς βεβαιότητος τῆς τελευταίας νίκης. Ἐνταῦθα ὁ μέγας ἀγὼν ζωγραφεῖται διὰ χρωμάτων βεβημένων ἐν τῷ πυρὶ, ἀγὼν, ὅστις δι' ὅλου τοῦ χρόνου διαπραττόμενος μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ τῷ Θεῷ ἐχθροῦ κόσμου, ἐν τελείῃ θέλει ἀναπτύξει πλήρη ἐνέργειαν καὶ ἀποκαλύψει τὴν μεγίστην αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἔχθραν, ὅπως μετὰ ταῦτα διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου περαιωθῇ καὶ τελευτήσῃ διὰ τῆς νίκης καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς μεγαλειότητος τοῦ Κυρίου καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἀπόψεως ταύτης πρὸς τὸ μέλλον τελευτῇ ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἐγκαταλείπουσα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς τρίτου, ἐν ᾗ ἐστερημένη τοῦ φωτὸς τῆς ἀμέσους ἀποκαλύψεως καὶ ἀποστολικῆς ἡγεμονίας βακτηρίαν καὶ φῶς διὰ τὴν σκοτεινὴν ταύτην ὁδὸν εὕρισκει ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΦΩΦΕΛΙΑΣ

πρὸς τὴν τάσιν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.¹

(Συνέχεια· ἴδε ἀριθ. 13).

Ταῦτ' ῥητέον καὶ περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀριστοφάνους. Καὶ ὁμολογητέον μὲν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ τελευταίου τούτου θεωροῦσι τὰ ἀνθρώπινα ὑπὸ τὴν κωμικὴν αὐτῶν ἐποψίν, ἀλλ' ἡ κωμικὴ αὐτῶν ὀψις αὐτῇ βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων· τὸ δόκιμον τοῦ Ἀριστοφάνους ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀληθῶς ἐξέθηκεν οὗτος τὰ πράγματα καὶ μετὰ θαυμαστῆς διορατικότητος περιέγραψεν αὐτά. Ὁ Ἀριστοφάνης, ὡς καὶ ὁ Σοφοκλῆς, καλῶς κατενόησε τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, οἷα ἐτύγχανε περὶ αὐτὸν ἐν πάσῃ τῇ ἀναπτύξει αὐτῆς· ὁρθῶς δ' ἐξέρεθη ὅτι τὰ τολμηρότερα καὶ μᾶλλον ἀλλόκοτα ἐπινοήματα αὐτοῦ ἐπὶ ἐμβριθοῦς στηρίζονται βάσεως. Τὰ πολιτικά, ἡ ἀνατροπὴ, ὁ δημόσιος βίος, ἡ φιλολογία καὶ ἐν γένει πάντα τὰ μεγάλα ζητήματα τὰ συγκινούντα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰσὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα, ὡς εἶπεν, τὴν οὐσίαν τῶν δηκτικῶν αὐτοῦ ἐπικρίσεων. Ἐπὶ τῶν στίχων αὐτοῦ ἐπιπνεῖ χάρις καὶ ζωηρότης ἐξαιρετος, ἡ ζωηρότης ἐκείνη, ἡ ἰδιόζουσα εἰς πᾶν ἔργον, ὅπερ παρίστην ἐμβριθῶς, διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἐναργῶς, τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Αὐτοῦ δὴ ἔγκειται ἡ διαφορὰ ἢ διακρίνουσα τὸν Ἀριστοφάνην τοῦ Μενάνδρου. Περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἐπιτομὴ τῆς συγγραφῆς Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου, ἣν ἔγραψεν ὁ Πλούταρχος. Ἐν τῇ συγκρίσει ταύτῃ ἀσμένως ἐμμένει ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ τοῦ βαναύσου τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τῆς λεπτότητος τῶν παρατηρήσεων τοῦ Μενάνδρου· προφράνως δὲ ἀνομολογεῖ ἐν τῇ ἐν λόγῳ συγκρίσει τὴν προτίμησιν ἣν οἱ πεπαιδευμένοι καὶ σπουδαῖοι ἀπεδείκνυσαν ὑπὲρ τοῦ τελευταίου. «Τίνας γὰρ ἄξιον, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἀληθῶς εἰς θέατρον ἐλθεῖν ἄνδρα πεπαιδευμένον ἢ Μενάνδρου ἕνεκα, πότε δὲ τὸ θέατρον πίμπλαται ἀνδρῶν φιλολόγων ἢ κωμικοῦ προσώπου διεχθέντος;». Πάντες οἶδασιν τὸν ὑπὲρ τοῦ Μενάνδρου ἐν τῇ ἀρχαιότητι θαυμασμὸν τῶν μέχρι λατρείας θαυμαστῶν αὐτοῦ. Ὡς πραγματικότης, ἐπεφώνουν, ὦ Μενάνδρε, τίς τὸν ἕτερον παρήγαγεν; Ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ἐξοχὸς τις πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ἀγγλίας ἔλεγεν ὅτι οὐδενὸς τῶν ἀπολεσθέντων τῆς

Στρέφωμεν ἔτι μικρὸν τὸ βλέμμα ἡμῶν πρὸς τὰ ἐμπροσθεν. Ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τρεῖς μεγάλας ἔσχεν ἐποχάς, ὡς καὶ τρεῖς βαθμίδας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὴν ἐποχὴν τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως καὶ ἐπεκτάσεως αὐτῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ καὶ τὴν τελευταίαν ἐποχὴν τοῦ Ἰωάννου. Ἐκάστη τῶν ἐποχῶν τούτων ἔχει ἰδιαίτερον ἔργον, ἰδιαίτερος κινδύνους, ἰδιαίτερας ἀνάγκας. Πρὸς ἐκάστην τῶν ἐποχῶν τούτων ἀνταποκρίνεται καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος. Ἐντεῦθεν ἡ Καινὴ Διαθήκη διαιρεῖται εἰς τρεῖς τάξεις βιβλίων, ἐκάστης τῶν ὁποίων τὴν βᾶσιν ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸν μέρος· δι' αὐτῆς δὲ τὰ ἀποστολικά βιβλία διασπείρουσι τὸ πλήρωμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἀλλὰ πάντοτε μετ' ἄλλου ἐνδύματος· οὐ μόνον διάφορος ὡς ἐκ τῆς ἀτομικῆς διαφορᾶς τῶν καθ' ἑκάστους συγγραφέων καὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐνοπιῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἰδίως καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἱστορικῆς καταστάσεως ἐξ ἧς προῆλθεν καὶ τοῦ ἔργου ᾧ ἕκαστος κεκλημένος ἦν νὰ λειτουργήσῃ. Οὕτως ἀποτελοῦσιν ἐμμελῆ τινὰ ἐνότητα, ἀρμονικὸν ἐνοπιῶν κόσμον, χρησιμευσουσῶν πρὸς μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήν. Τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, τίθησι τὰ στερεὰ θεμέλια ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἐδάφους· ἐντεῦθεν ὁμοῦ ὑψοῦνται οἱ εὐρεῖς καὶ ὑψηλοὶ θόλοι τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου, καὶ ἀποτελοῦσι τὴν μεγαλοπρεπῆ Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ μέχρι τοῦ νῦν διατελοῦμεν. Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ Ἰωάννου συνδέει τὰς διαφορὰς γραμμὰς ἐν τῇ ἐνωτικῇ κορυφῇ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ ἐξυψοῖ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ αἰετίου ὕψους τῆς προφητείας αὐτοῦ, ὅπως τὴν πᾶσαν κίνησιν περιορίσῃ ἐν τῷ τέρματι τῆς Ἀποκαλύψεως, τῆς φωνῆς, Ἐλθέ, Κύριε Ἰησοῦ· καὶ τῆς παρηγόρου αὐτοῦ ἀποκρίσεως, Ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ.

Ἄλλ' ἡμεῖς βαδίζομεν ἤδη μεταξὺ τῶν ἐξεχουσῶν στηλῶν τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ· καὶ ἐὰν ἡ ψυχὴ ἐκάστου τείνῃ μετὰ πόθου εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς θέσιν, ἅπας ὁμοῦ ὁ πλοῦτος ὁ περικυκλῶν αὐτὴν, οἷον ἐκράζων παρασκευάζει αὐτῇ τὸν τόπον, ἐν ᾧ εὐχαρίστως διατελεῖ καὶ ἀπεργάζεται αὐτὸν οἶκον τοῦ αὐτῆς πατρὸς, μέχρις οὗ συμπεριπατήσει αὐτῷ ἐν τῷ κόσμῳ τῷ μέλλοντι, τὸν ὁποῖον νῦν θεωρεῖ ἐν τῷ λόγῳ τῶν μαρτύρων αὐτοῦ.

Φ. Β.

¹ Ὑπὸ Matthew Arnold, καθηγητοῦ τῆς ποιήσεως ἐν τῷ ἐν Ὀξφόρδῃ πανεπιστημίῳ.

ἀρχαιότητος ἔργων ἠύχεται μᾶλλον τὴν ἀνεύρεσιν ὅσον τῶν κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου· καὶ ὅμως μετ' ὅλον τὸν ἀνομολογούμενον τοῦτον θαυμασμὸν, τὰ μὲν Μενάνδρου ἔργα ἀπώλοντο, τὰ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους περιεσώθησαν. Εἰς ποῖον αἴτιον ἀποδοτέον τοῦτο; Εἰς τὸ ἰσχυρὸν ἐκεῖνο ἐνστικτικὸν τὸ κινεῖν τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὸ διασώζειν, εἰς τὴν ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἰδιοσυνηρησίας. Μάλιστα, τὸ ἀνθρώπινον ἀρέγεται, ἀργῶς ἀκατασχετῶς πρὸς τὴν ἰδιοσυνηρησίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ἐμμένει, προσκολλᾶται, ἐπιτραπήτω μοι εἰπεῖν, πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὴν ζωὴν, πρὸς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, πρὸς τὰ ἔργα δηλαδὴ ἐκεῖνα τῆς φιλολογίας, ἅτινα διατρανοῦσι τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἐν πάσῃ τῇ ἰσχύϊ αὐτῆς· ἀποβρίπτει δὲ πάλιν καὶ ἐγκαταλιμπάνει ὅ,τι νομίζει οὐχὶ χρήσιμον πρὸς τὴν πρόβδον αὐτοῦ, τὰς φιλολογίας δηλαδὴ ἐκεῖνας, ὅσαι παριστῶσι τὴν ἀνθρωπότητα ἰσχνὴν καὶ καταπεπτωκυῖαν. Ἀλλὰ μὴν κατὰ τὸ μεταξὺ Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου χρονικὸν διάστημα σφοδραὶ δονήσεις ἀνεχαίτισαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία ἀπέτυχεν, ἣ δὲ ἀποτυχία αὕτη συνεπέφερε τὸ ὀλέθριον διὰ τοὺς Ἀθηναίους τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οὕτω δὴ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τὰ πρόσω κίνησις ἔστη κατὰ μέσσην τὴν ἀπρόσκοπον αὐτῆς ἐπίδοσιν. Ἐν τῶν εὐγενεστέρων σταδίων τῆς ἐπίδοσεως τῶν Ἀθηναίων, τὸ τῆς πολιτικῆς, εἰς δὲν ἔπαυσεν ὀλογογερῶς, σπουδαίως ὅμως ἠλαττώθη. Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ εὕρηται ἡ κρίσις, ἣ θέσασα τέρμα εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ χρηστήρια ἔδει νὰ σιγήσωσιν, οἱ δὲ θεοὶ ἀπελθόντες νὰ φύγωσιν ἐκ τῶν βωμῶν αὐτῶν· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ διανοητικὸς βίος τῆς Ἑλλάδος, ὁ βίος τοῦ πνεύματος δὲν εὗρισκε περὶ αὐτὸν οὔτε ἰκάνην προφῆν, οὔτε ζωογόνον πρὸς ἀναπνοὴν ἀτμόσφαιραν. Ὁ πολιτικὸς ὡς καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τούτεῦθεν ἀπέβησαν γῆ ἀύχμηρὰ μηδεμίαν παρέχουσα ἰκμάδα εἰς τὰ ἔργα τῆς φιλολογίας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐξέλιπεν ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ἐξ ἔλιπε δὲ ἕσκει. Διότι οὔτε οἱ Μακεδόνες, οὔτε οἱ Ῥωμαῖοι, καίπερ πολλὴν κεκτημένοι πολιτικὴν δραστηριότητα καὶ ὕλικὴν ἰσχνὴν, οὐδόπως ἀνῆλθον εἰς τὸ ὕψος τῆς διανοίας, εἰς ὃ περιέστησαν οἱ Ἀθηναῖοι· ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ χριστιανισμὸς, εἶδε τὸν ἀρχαῖον κόσμον κεφαλὴν ἄνευ σώματος, τὴν Ἑλλάδα, καὶ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, τὴν Ῥώμην.

Ἡ τοῦ Μενάνδρου ποιητικὴ παρίστησι τὰς Ἀθῆνας παρηκμακυίας, μετὰ τὴν μείωσιν τῶν ζωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, παρίστησι τὸν ἐλαττω-

θέντα ἄνθρωπον, τὸν περιορισθέντα ἐν βίῳ ἄνευ μεγάλου ὀρίζοντος, νοήμονα μὲν πάντοτε καὶ λεπτόνουν, ἀλλὰ σκεπτικόν, ἐπιπόλοικον καὶ διεσθαρμένον. Ὁ παπαιδευμένος καὶ πεπολιτισμένος ἀνὴρ θαυμάσει τὸ ἐπιτοχῆς καὶ τὸ ἐντελὲς τῶν εἰκόνων αὐτοῦ, καὶ προτιμήσει ἴσως αὐτὰς τῶν μεγαλοσχήμεων εἰκόνων, αἵτινες παριστῶσιν ἡαῖν ἐναργέστατα τὴν φυσιογνωμίαν ἐποχῆς ζωηροτέρας καὶ μᾶλλον πολυπράγμονος, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἐνστικτικὸν προσέδεν ὅτι τῶν δύο τούτων ποιήσεων ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ θεάματος τοῦ βίου ἐνεπνεύσθη, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ τοῦ θανάτου, περιέσσωσε λοιπὸν τὸν Ἀριστοφάνη καὶ ἐγκατέλειπε τὸν Μενάνδρον.

Εὐρόμεν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς ἓνα τῶν προνομιούχων αἰώνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ φιλολογίᾳ πιστῶς ἀπεικονίζουσαν τὸν αἰῶνα τοῦτον· ἡ εἰκὼν αὕτη εὕρισκεται πιστοτάτη ἅμα καὶ ἐντελεστάτη ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Πινδάρου, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐπομένως οἱ ποιηταὶ οὗτοι ἀξιοῦνται σπουδαιότερας ἐν τῇ φιλολογίᾳ ταύτῃ μελέτης. Ἀλλ' ἄραγε οὐχὶ ἀξίαι μελέτης τυγχάνουσι καὶ αἱ βαθμίαις δι' ὧν ἀνῆλθεν ἡ ἐν λόγῳ φιλολογία εἰς τὴν περιωπὴν ταύτην, ὡς καὶ ἐκεῖνα δι' ὧν κατῆλθεν ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν παρακμὴν; Περιθλεπτός τις ἀνὴρ, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων ἀντικείμενον τῶν μελετῶν αὐτοῦ εἶχε τὸν Ὀμηρον, δυσχεραίνει διότι ἐν Ὀξφόρδῃ κατὰ τὰς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων σπουδᾶς πλειότερον κατατρίβουσι χρόνον, καὶ πλειότερον φροντίζουσι περὶ τὴν μελέτην τῶν τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος, ἢ περὶ τὴν τοῦ Ὀμήρου.

Κατὰ μέρος τιθεμένου τοῦ τῆς φιλολογίας ζητήματος, ἡ προτιμῆσις αὕτη βασίζεται, νομίζω, ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων ἃς ἔβησαν εἰπών. Ὁ Ὀμηρος διακμενῆ εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ ὕπατος τῶν ποιητῶν· ἐπὶ δὲ διάνοια δαιμονιωτέρα καὶ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ὁ ἴδιος καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς. ἐνῶ ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Αἰσχύλος παριστῶσιν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ αὐτοῖς ἐποχὴν σπουδαιότητα. Ἀληθῶς μὲν τὰ ὀνόματα τῶν πρωτόπων τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν εἰσι τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε φθάνει ἡ ταυτότης εἰς τὰ ὀνόματα μόνον, ἅτινα σκοπίμως ἐξελέγησαν, καὶ ὧν ὁ μυθικὸς χαρακτήρ ἐπέτρεπε τῷ ποιητῇ τὸ ποιῆσαι εἰλευθερὰν χρῆσιν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τῆς μεγάλης τραγωδίας. Τὰ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων πρόσωπα ταῦτα περιβάλλονται τὴν ἠθικὴν δραστηριότητα καὶ πᾶσαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν νεώτερον κόσμον. Ὁ

δὲ νέος οὗτος κόσμος ἐν τῇ ὀριμότητι καὶ ἰσχύϊ αὐτοῦ ὁμοιάζει πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα· εἰς τοῦτον δὲ τὸν αἰῶνα ἀνέχοντες ὅ τε Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς πλεονεκτοῦσι τοῦ Ὀμήρου, ὅτι ἤττον ἀπέχουσι ἡμῶν καὶ κατὰ συνέπειαν πλειότερα δύναται νὰ διδάξωσι τοὺς καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπους, τὸ δὲ πλεονέκτημα τοῦτο θαψιλῶς ἀντισταθμίζει τὴν μικροτέραν ποιητικὴν αὐτῶν ἄξιαν.

(Ἀκολουθεῖ).

Αἱ Ἑλληνικαὶ Σπουδαὶ κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα.

[Καλλιέργεια τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γαλατίᾳ κατὰ τὸν τρίτον καὶ τέταρτον αἰῶνα. — Τὰ σχολεῖα τῆς Ἰρλανδίας ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου. — Ἡ δούκισσα Ἐδθίγ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτῆς. — Οἱ Φράγκοι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. — Ἡ δημοτικὴ φιλολογία καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. — Ὁ «σοφὸς Γέρον» καὶ ὁ «Ἡρακλῆς». Οἱ Ἕλληνες «ἀθληταί». — Ἐποποιία τοῦ ἔκτου αἰῶνος. — Ἱστορία περιφύμου στρατιώτου, ἡ Ἕλληνας μισθοφόρου].

Ἐν τῷ παρελθόντι ἡ Ἑλλὰς παρίσταται ἡμῖν ὡς παιδαγωγὸς ἐτοιμὴ πάντοτε ὅπως ἐπέβη ἀρωγὸς εἰς τὴν ἡμετέραν ἀμάθειαν.

Ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης πολλάκις ἐλάβομεν τὸν φιλολογικὸν βίον, κατὰ τὸν τρίτον, τὸν ἕκτον καὶ δέκατον ἕκτον αἰῶνα, πρὸ τῆς μεγάλης ἐποχῆς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, ἀπὸ τοῦ 1821 ἀναμφίριστα παρέσχε δειγμάτων ζωηρότητος. Καθ' ἡν ὥραν τὰ γνωστὰ γεγονότα διεγείρουσι τὰς συμπαιδείας τῆς Δύσεως ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου τούτου καὶ νεοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, οὐχὶ ἄσκοπον εἶναι νὰ μάθωμεν μετὰ τίνος ἀκριβείας τὸ ἐπιβάλλον εἰς τὴν Ἑλλάδα μέρος ἐν τῇ διαπαιδαγωγίᾳ τῶν νεωτέρων φυλῶν. Ἐκ σοφοῦ τίνος συγγράμματος τοῦ κ. Γίδελ ἐξάγεται ὅτι αἱ βερβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ οὐδαμῶς διέκοψαν, ὡς πολλάκις ἐπιστεύθη, τὰς διανοητικὰς σχέσεις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς Δύσεως.

Ἐν Γαλατίᾳ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἡ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι Βορδιγάλιοις Τρεβίρῳ, Τολώσῃ, Ναρβῶνι εὐρύτατον κατέχευε κύκλον.

Ἐκτοτε καταφανῆς γίνεται ἡ μεταξὺ Γαλατῶν καὶ Ἑλλήνων διανοητικὴ αὕτη προσέγγισις, ἣτις δὲν ἀνευρίσκειται μόνον ἐν τῇ συναρμολογίᾳ τῶν λέξεων καὶ πατῶν τῶν φράσεων, ἀλλ' ὕψισται σινάμα καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ. ἐν τῇ κρίσει, ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Πόθεν προέρχεται ὁ τοῦ Πελαγίου, ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Λύγουστίνον ἐπιστὴ αὐτοῦ, ἰδιόζων χαρακτήρ, καὶ τὸ διακρίνον αὐτὸν γνώρισμα; Εἶναι

Βρετανός, εἶναι Ἰβερνός μορφωθεὶς διὰ τῆς μελέτης τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἰκανὸς νὰ ὁμιλῇ αὐτήν. Ὁ Πελάγιος προσκληθεὶς εἰς Διόπολιν τῷ 451 ἐν τινι συνόδῳ τῶν ἀρχιερέων τῆς Παλαιστίνης· ἐθρίαμβευσεν διὰ τὴν εὐχέρειαν αὐτοῦ περὶ τὸ λαλεῖν τὴν ἐλληνικὴν. Πόθεν δὲ προήρχετο τὸσαύτη μάθησις; Ἠρχετο ἐκ χώρας οἰκουμένης ὑπὸ Σκυθῶν ἀγρίων ἐστιγμένων καὶ φημιζομένων ὡς ἀνθρωποφάγων. Ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἰρλανδίας ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ μετ' αὐτοῦ φιλοσοφία, ἣς ἡ ἐκκόλαψις δὲν ἐπροσπατεύετο πάντοτε. Ἀββᾶς τοῦ μοναστηρίου Βαγγόρης ἔμαθεν ἐν αὐτῷ τὴν ἐλληνικὴν καὶ μετήγαγεν εἰς τὴν Δύσιν προσόντα, ἄπερ βαθμηδὸν σπανιώτερη καθίσταντο, ἐφ' ὅσον ἡ λατινικὴ παιδαγωγία ἐπιεζέτεινετο ἐκεῖ περισσότερο.

Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, μοναχὸς ἐκ Μασσαλίας, ὁ Ἰωάννης Κασσιανός, διεκρίθη διὰ τοὺς μοναστικούς θεσμούς καὶ τὰς θεολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Ἐπισκέψατο τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐμαθήτευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἐκραταίωσεν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλατίᾳ τὸ οὐδέποτε παύσαν ἐπικρατοῦν ἐκεῖ ἀνατολικὸν πνεῦμα. Γνωστὸν δὲ ὅτι κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ὠμίλειτο εἰσαεὶ ἡ ἐλληνικὴ εἰς τὰ περίχωρα τῆς Arles.

Ὁ Κλερμόνδος Φερρᾶνδος εἶδεν Ἕλληνα καλλιτέχνην, Ζηνόδορον καλούμενον, ἀνεγείροντα ἐπὶ τοῦ Puy-de-Dome τὸ κολοσσαῖον τοῦ Ἐρμοῦ ἀγάλμα, οὗ πολυτίμητα ἔχνη ἀνεκαλύφθησαν ἐν τελευταίαις ἀνασκαφαῖς. Τὰ Βορδιγάλια ἐπεκρότησαν εἰς τὰ λοιπαῖνα τοῦ Αὐσωνίου, ὅστις μετέχων ἅμα τῆς ἐλληνίδος καὶ λατινίδος μουσῆς καὶ μὴ θέλων νὰ φανῇ εἰς οὐδετέραν τούτων ἀπιστος, ἐπεζήτησε νὰ τιμήσῃ αὐτὰς βαναύσως. Πέμπει εἰς ἀνταποκριτὰς αὐτοῦ ποιήματα, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἡμίστιχον ἐναμίλλως βαίνουσιν ἐλληνικὴ καὶ λατινικὴ εἰς ἀνόητον καταντῶσαι μακαρονισμόν. Ἐν συγγράμματι αὐτοῦ Μνημόστυνον τῶν καθηγητῶν τῶν Βορδιγάλων καλοῦμένων ἀπαντῶσι τὰ ὀνόματα τῶν ἐλληνιστῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι εἰδοῦσαν ἐκεῖ τὴν ἐλληνικὴν. Μεταξὺ δὲ τούτων ὑπάρχει εἰς πολλοὺς προσελκυτάμενος ἀκροατὰς ἕνεκα τῆς ἀττικῆς αὐτοῦ κομψότητος καὶ νυμφευθεὶς μάλιστα ἐν τῇ αὐτῇ πόλει.

Ἦδη ἦσαν αἱ γυναῖκες δεκταὶ εἰς τὸ ἀκροάζεσθαι τῶν δημοσίων μαθημάτων τῶν καθηγητῶν. Δὲν δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου τὸ περίφημον μοναστήριον τῶν Ασρίνων, ὅπερ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ὑπῆρξεν ἐστία τῶν φώτων καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ. Ὁ Φαῦστος, ὅστις κατέχευε ὡς καὶ ὁ Πελάγιος ἐκ τῆς Μεγάλης Βρε-

τανίας, ἤτο ἐγκρατῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Καίπερ μετὰ πολλῶν ἀπολογιστῶν θεωρῶν τὴν ψυχὴν ὕλικήν. οὐχ ἤττον θερμὸς ἦν ὁπαδὸς τοῦ Πλάτωνος, ὃ δὲ Μαμέρτος Κλαυδιανὸς γράφων κατ' αὐτοῦ τὴν περὶ φύσεως τῆς ψυχῆς πραγματείαν μετεχειρίζετο εἰς βοήθειάν του ἑλλήνας φιλοσόφους.

Ἐκ τοῦ μοναστηρίου τούτου τῶν Ἀερίνων ἐξῆλθεν ὁ τῆς Ἱρλανδίας ἀπόστολος, ὁ ἅγιος Πατρικίος, ὅστις μετήνεγκεν ἐκεῖ τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰσήγαγε τὴν σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς. Συνίστη πλησίον ἐκάστης ἐκκλησίας σχολεῖα κατὰ μίμησιν τῶν μεγάλων μοναστηρίων τῆς Γαλιτίας, ὅπου τοσούτους εἶδε σοφοὺς· οἱ εἰς τὸν χριστιανισμὸν νεορῶντιστοι βάρβαροι ἐγένοντο οἱ διευθύνται τῶν νέων τούτων σχολῶν ὁ Φλέγιος ἐχρημάτισε τοιοῦτος ἐν Σλέττυ, Βένιγνος δὲ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ ἐν Ἀρμάγῃ, Γαλάτης πιθανῶς, ὡς αὐτὸς, διηύθυνε τὰς σπουδὰς. Οἱ διάδοχοι διετήρησαν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, αἱ δὲ μεγάλαι τῶν μοναχῶν ἀποικίαι τῆς Κλονάρδης, τῆς Λισμόρης, τῆς Βαγγόρης ὑπῆρξαν ἐπὶ πολὺ ἐστίαί ἐκπαιδεύσεως. Ὁ Βένιγνος οὗτος πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀπέστειλεν εἰς Γαλάτας ἕνα τῶν καλλιτέρων αὐτοῦ μαθητῶν, τὸν ἅγιον Ὀλκανόν, ὅπως μεταβὰς παρ' αὐτοῖς ἀκροαθῆ τῶν καθηγητῶν καὶ μυηθῆ τὰ ἀγνότερα τῶν ἀπορρήτων τῆς ἱερᾶς ἢ θύραθεν σοφίας.

Ὅτι ἐκπλήττει ἐν ταῖς σπουδαῖς ταύταις εἶναι ἢ ἀντανάγκασις τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Οἱ λόγοι οὗτοι ποιῶνται χρῆσιν τῶν ἐλληνισμῶν ἐν ταῖς αὐτῶν συγγραφαῖς, αἱ δὲ περὶ Ὀμήρου ἀναμνήσεις συναναμίνονται ἐν τοῖς μύθοις αὐτῶν μετὰ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων. Κατ' αὐτοὺς ὁ κόμης Οὐλστερ καλεῖται οὕτω, διότι εἰς τὰς ἀκτὰς ἐκεῖνας προσηγγίσεν ὁ Ὀδυσσεύς. Ὁ ἅγιος Βρετανὸς ἀφηγεῖται ἐν τῇ μυθικῇ αὐτοῦ θαλασσοπορίᾳ, ἣτις ἐπὶ ἐπτὰ διήρκεσεν ἔτη, πλεῖστα ἐπεισόδια ἀναπολοῦντα τὰ τῆς Ὀδυσσεΐας. Πρέπει ἄρα γε νὰ ἐκπλαγῆ τις, ἀφοῦ ὁ Ἀθηναῖος ἐζήτει τὴν μοναζίαν μεταξὺ τῶν Γαλατῶν, ἀφοῦ ὁ Σύρος Εὐσέβιος ἠγόραζε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα τῶν Παρισίων, ἀφοῦ ὑπῆρχον ἐξ Ἀνατολῆς πλεῖστοι ἐν Ὀρλεάνῃ ἔμποροι, ὅπως παραστῶσιν ἐν σώματι εἰς τὴν ἐπίσημον εἰσοδὸν τοῦ βασιλέως Γουτράνου καὶ προσαγορεύσωσιν αὐτῷ ἑλληνιστί;

Κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα τὰ ἐν Ἱρλανδίᾳ γράμματα τοσούτον ἔτι ἀνοῦσιν, ὥστε πανταχόθεν συρρέουσιν ἐκεῖ. Ὑπὲρ τοῦς ἐπτακισχιλίους μαθηταὶ ἐμαθήτευσαν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ἀρμάγης, ὃ δὲ Ἀλθέρνης, Ἀγγλοσάξων καὶ ζηλῶν τοῦς Ἰβερνοῦς καὶ τὴν φήμην αὐτῶν, ἀντεποιεῖτο ὑπὲρ τῆς γλωσσῆς καὶ γονίμου χώρας τῆς Ἀγγλίας, ὅπου Ἕλληνες,

ἔλγε, καὶ βωμάτοι διδάτκαλοι προθύμως ἐξήγουν εἰς τοῦς ἐπιθυμοῦντας νὰ μάθωσι, τὰ σκοτεινὰ ζητήματα τῆς ἁγίας Γραφῆς. Καὶ ἀληθῶς τίς ἦν τῷ 668 ἀρχιεπίσκοπος ἐν Κανταουρίᾳ; Ταρσεὺς Ἑλληνας, Θεόδωρος καλούμενος. Ὁ πάπας Βιταλιανὸς ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐξ Ἰταλίας εἰς Βρετανίαν, ὅπου ἐδαύλισεν ἐν τοῖς ἐπτὰ ἀγγλοσαξωνικοῖς βασιλεῖσις μεγίστην ἐπιστήμη; ἐστίαν, ἐν δὲ τῷ ἀρχιεπισκοπεῖν αὐτοῦ συνήθροισε πλείστους νέους κληρικούς. Αὐτὸς οὗτος ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὴν μετρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν μουσικὴν, τὴν ἁγίαν Γραφὴν τοσούτω ἐπιτυχῶς, ὥστε μετὰ τριακονταετίαν, λέγει ὁ Βέδε, πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὠμίλουν εἰσέτι τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν.

Ἐκ τῆς Ἱρλανδίας ἐπίσης κατῆλθον τῷ 800 δύο μοναχοὶ εἰς τὰ γαλλικὰ παράλια μετὰ ξένων ἐμπόρων. Δὲν εἶχον ἐκθέσει ἐμπορεύματα, ἀλλ' εἰς τὸ περιστοιχίζον καὶ ἐκ τῆς παραδόξου αὐτῶν στολῆς ἐκπληττόμενον πλῆθος ἀνέκραζον. «Προσελθέτω ὁ ἐπιθυμῶν ν' ἀγοράσῃ τὴν ἐπιστήμην» πωλοῦμεν αὐτήν». Ὅτε δὲ Κάρολος ὁ μέγας ἔμαθε τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα προσεκαλέσατο αὐτοὺς καὶ ἐρωτήσας εὗρεν αὐτοὺς σοφωτάτους, οὕτω δὲ ἐκράτησεν ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ ὅπως διδάξωσι τὴν νεολαίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ὁ ἕτερος τούτων ἐκαλεῖτο Κλήμης. Ἡ πολυμαθεῖα αὐτοῦ, λέγει ὁ κ. Ὠρὸ, κατεδείχθη ἀρκούντως ἐκ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων, ὧν μνεῖαν ποιεῖται ἐν τινι τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἢ δὲ μέθοδος αὐτοῦ ἦτο ἔτι μάλλον καταπληκτικὴ. Ἐγίνωσκε τὴν ἐλληνικὴν καὶ τοσούτω μάλιστα καλῶς ὥστε ἀνέγραψεν ἐλληνικοῖς γράμμασι τοῦς ὀμηρικούς στίχους. Ἀλλὰ καὶ πλέον τούτου ἐδίδασκεν ὅτι εἰς πᾶν εἶδος σοφίας οἱ Ἕλληνες εἰσιν οἱ διδάτκαλοι αὐτοῦ καὶ ὅτι βαδίζει ὑπὸ τὰς ὁδηγίας αὐτῶν· οἱ Ἕλληνες, οἷς ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ διδασκάλους χρῶμεθα. Ὁ Ἀλκουίνος οὐχὶ ἄνευ ὀργῆς βλέπει τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ ἱρλανδοῦ μοναχοῦ. Ἀποστρεφείς εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Μαρτίνου γράφει πρὸς τὴν αυτοκράτειραν «ἢ Αἴγυπτος; θριαμβεύει ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Δαυὶδ· ἀρῆκα Λατίνους ἐν τῇ αὐλῇ, ἀγνωσθὲ τίς κατόπισεν αὐτὴν Αἴγυπτιος».

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

Ὁ ὑπεύθυνος Ε. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΥΠΟΙΣ ΒΟΥΓΓΡΑ καὶ Σ^ας.